

دانشگاه علوم پزشکی شاهرود

دانشکده پرستاری و مامایی

مجموعه آموزشی رابطین بهداشتی

(سلامت خانواده)

بر اساس رویکرد پرستاری بهداشت جامعه (خانواده محور)

کتاب چهارم:

خانواده های آسیب پذیر

طراحی و تالیف:

اعضای هیات علمی دانشکده با مشارکت دانشجویان پرستاری

پاییز، ۱۳۹۴

بسم الله الرحمن الرحيم

لطفا در چند نکته زیر در مورد آسیب پذیری خانواده تفکر نمایید

- خانواده‌ها به دلایل گوناگون دچار آسیب‌پذیری می‌شوند و در چنین شرایطی والدین در پرورش و تربیت کودکان خود ناموفق هستند.
- آسیب‌پذیری در خانواده به دلیل مرگ، طلاق، بیماری‌های مزمن، اعتیاد، نارسایی رشد و تکامل در کودکان اتفاق می‌افتد. این بحران‌ها اغلب موجب تغییر شیوه زندگی می‌شود.
- کودکان در چنین شرایطی امکان دسترسی به نیازهای اولیه خود را ندارند و نمی‌توانند از والدین خود بهره بگیرند.
- انواع خانواده‌های آسیب‌پذیر

۱) خانواده نا آگاه به نقش های خود

با موضوعات زیر در مورد این خانواده ها آشنا خواهید شد:

۱. تعریف خانواده ناآگاه به وظایف
۲. حقوق و تکالیف اعضای خانواده
۳. ویژگی های این خانواده
۴. مشکلات
۵. راهکارهای کاهش مشکلات
۶. خود ارزیابی خانواده در این زمینه

به چه نوع خانواده ای خانواده ناآگاه به وظایف گفته می شود؟

به خانواده ای که تمام و یا قسمتی از وظایف و نقش های مورد انتظار اعضا بر عهده دیگران واگذار گردد و احساس سرخوردگی و آشفتگی را در آن گسترش دهد.

حال شما را با خانواده ای که به وظایف خود آگاه نیستند آشنا می کنیم :

همسرم مسئولیت پذیری ندارد، نسبت به خانه و خانواده بی اهمیت است؛ صبح ها تا دیروقت خواب است و بعد از آن هم مشغول ورزش و دیدار با دوستان و آشنایان. وقتی به خانه می آیم نه شامی حاضر است نه دلی منتظرم. همه جا به هم ریخته است، ظرف های شب گذشته در ظرفشویی مانده و خشک شده، لباس هایم که بارها از او خواهم کرده بودم اطا شود هنوز روی بند است، تکالیف مدرسه دخترم ناتمام است و... همیشه هراس دارم اگر مهمانی سرزده به خانه ما بیاید چه کنم؟

آیا تحمل چنین فردی در خانواده برای شما امکان پذیر است؟؟؟

آیا شما به عنوان عضوی از خانواده از نقش ها و وظایف خود آگاهی دارید. لطفا تعدادی از این نقش ها و وظایف را در مورد خود لیست کنید؟؟؟

حقوق و تکالیف اعضای خانواده

• نقش های مشترک شامل:

۱. نقش همسری

- الف. حسن معاشرت
 - ب. احترام و تکریم
 - ج. مهربانی و محبت
 - د. پرهیز از آزار همسر
-

۲. نقش آموزشی و تربیتی فرزند

- الف. آموزش تکالیف دینی
 - ب. ادب آموزی
 - ج. نظارت بر امور تحصیلی
-

۳. نقش جنسی

• نقش های مختص مرد خانواده

- الف. نقش پدری
 - ب. سرپرستی بر فرزندان و مدیریت خانواده
 - ج. نقش حمایتی و تامین امنیت در خانواده
 - د. تامین معاش خانواده
-

• نقش های مختص زن خانواده

- الف. نقش مادری
 - ب. نقش عاطفی و آرامش بخش در فضای خانه
 - ج. نقش تمکینی از شوهر
 - د. نقش وفاداری
-

• وظایف فرزندان:

- الف. احسان و نیکی به والدین
- ب. نهایت احترام به والدین
- ج. تشکر و سپاس گذاری از والدین
- د. پرهیز از آزار و اذیت ایشان
- و. حفظ آبرو و حیثیت آنان
- ه. بخشش به پدر و مادر
- و....

مهمترین ویژگی هایی که در اعضای خانواده بی مسئولیت می توان دید:

- از بین رفتن حس مسئولیت پذیری و تعاون
- عدم قدرت در تصمیم گیری
- عدم وجود احساس امنیت و عزت نفس
- عدم توجه به ارزش ها
- توقع تایید و تمجید از اطرافیان
- دلیل تراشی بی مورد در مشکلات
- حسادت و خشم نسبت به افراد برتر از خود
- عدم وجود انگیزه در انجام کارهای شخصی
- عدم رضایت فرزندان از والدین
- عدم توجه به نیاز فرزندان (شامل مسائل تربیتی، تحصیلی و....)
- عدم احترام به یکدیگر
- عدم تمکین نسبت به همسر
- بی توجه بودن به زمان

تا چه میزان در تشخیص این خانواده مهارت پیدا کرده اید؟؟؟

آیا در محل زندگی خود چنین خانواده هایی زندگی می کنند. برای کمک به آنها چه پیشنهاداتی دارید؟؟؟

.....

.....

.....

مشکلاتی که در اغلب این خانواده ها دیده می شود

- عدم هماهنگی اعضای خانواده
- روابط سرد بین افراد خانواده
- نحوه تربیت فرزندان که به شیوه استبدادی و حاکمیتی می باشد. (عدم توجه به تربیت فرزندان که باعث میشود مهارت هایی مانند دوست یابی، شرکت در فعالیت های اجتماعی و مسئولیت پذیری در کودکان رشد نکند.)
- تبعیض گذاشتن بین افراد خانواده (مثلاً به برخی از افراد، مسئولیت هایی داده شود و یا توجه بیشتری به آن ها شود)

راهکارهای کاهش مشکلات

- از برنامه ریزی غافل نشوید.
- برنامه ریزی و تهیه فهرستی از کارها، اهداف و وظایف تان به شما کمک می کند تا به اندازه توان تان تلاش کنید و انتظارات غیر واقع بینانه ای از خودتان نداشته باشید.
- توجه به توانایی ها و ظرفیت های موجود در تمام افراد خانواده و واگذار کردن مسئولیت به آن ها
- تقویت حس مسئولیت پذیری با سپردن وظایف به اعضا
- جا به جایی نقش ها هرگز! (هر عضو در خانواده نقش های اختصاصی و یا مشترک خود را ایفا کند)
- بیان انتظارات به طور شفاف و قابل فهم
- پر توقعی بیش از حد ← احساس شکست و ناتوانی
- افزایش حس مسئولیت پذیری در فرزندان:
- مهمترین نکته در پرورش مسئولیت پذیری آن است که ما خود به عنوان افراد بزرگسال الگوی مناسبی از یک انسان مسئولیت پذیر باشیم
- دوری از تنبیه های ناسالم جسمی و روانی (سبب از بین رفتن حس همکاری در خانواده می گردد)
- توجه و مقدم کردن بعد تربیتی بر بعد آموزشی فرزندان (نظارت غیر مستقیم به امور تحصیلی.)
- تشویق فرزندان به پذیرش احساساتشان. به عنوان مثال : به جای اینکه بگویند (او باعث عصبانیت من شد) بگویند : (من عصبانی شدم)

- مسئولیت کارهای فرزندان را به عهده ی خودشان بگذاریم . مثلا تمیز کردن اتاق شخصی و یا درس خواندن.
- پرداخت پول توجیبی طبق قاعده ی منظم
- تشویق فرزندان به عضویت در گروه های مذهبی، ورزشی، هنری و... و فعالیتهای مدرسه و همراهی در اردوهای دانش آموزی و ...

لطفا شما نیز راهکارهایی که در خانواده خود برای افزایش حس مسئولیت پذیری در اعضا بکار می گیرید را ذکر بفرمایید:

.....

.....

.....

خانواده خود را مورد ارزیابی قرار دهید

- ۱- آیا در خانواده شما برای تقسیم وظایف برنامه ریزی صورت می گیرد؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۲- آیا برای تقسیم وظایف به توانایی افراد توجه میشود؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۳- آیا همه اعضا به وظایف خود در خانواده آگاهی دارد؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۴- آیا هرکس وظایف خاص خود را انجام می دهد ؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۵- آیا والدین وظایف خود را به طور کامل به عنوان الگوی فرزندان انجام می دهند؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۶- آیا فرزندان احساساتشان را با شما درمیان می گذارند؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۷- آیا فرزندان در فعالیتهای گروهی حضور دارند؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۸- آیا شما به این باور رسیده اید که در فضای خانوادگی تان مسئولیت پذیری برقرار است؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۹- آیا برخورد شما و همسران با فرزندان از الگوی مشابهی برخوردار است یا هر کدام برخورد متفاوتی با مسائل فرزندان دارید؟

☐ بلی

☐ خیر
- ۱۰- آیا زوجین از جنبه های زناشویی و عاطفی زندگی رضایت دارند؟

☐ بلی

☐ خیر

۲) خانواده های تک سرپرست

عناوین مورد بحث:

۱- تعریفی از خانواده تک سرپرست

۲- ویژگی ها

۳- مشکلات این نوع خانواده ها

۴- راهکارهای حل مشکلات

۵- ارزیابی وضعیت در خانواده تک سرپرست

به چه خانواده ای تک سرپرست گفته می شود؟

خانواده ای که یکی از والدین، فوت شده یا در آن طلاق رخ داده و فرزند یا فرزندان، در خانواده های ناقص یا تک والدی زندگی می کنند. (زنان مطلقه یا جداشده، بیوه یا مردانی که همسرشان فوت کرده و با کودکانشان زندگی می کنند، پدر خوانده یا مادر خوانده).

ویژگی :

۱. وجود افت محسوس از لحاظ عاطفی ، ذهنی و جسمی در خانواده

۲. از بین رفتن حس معاشرت

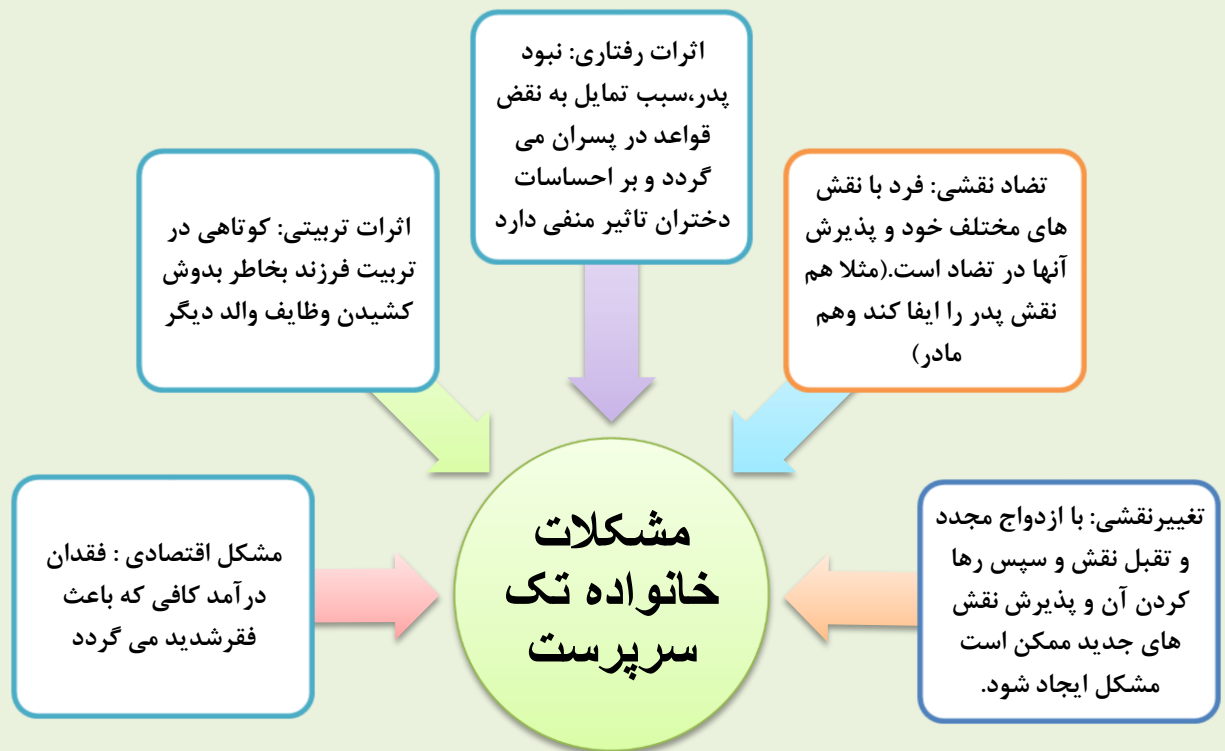
۳. احساس نا امنی

۴. فقدان پدر نیز باعث خواهد شد که رشد و شکل گیری کودک ناقص بماند.

۵. آسیب به پیشرفت تحصیلی و رشد کودک

۶. کاهش تحول اخلاقی یا وجدان و مسئولیت پذیری

۷. آسیب های روانی کودک : به گونه ای که حس همانندسازی تحقق نمی یابد، مدام دلوایس و نگران از آینده است ، ترس از طرد شدگی دارد ، علت امر را با درایت و معرفت کافی ریشه یابی نماید.

چنانچه خانواده شما نیز جز خانواده های تک سرپرست است و یا خانواده ای را با این شرایط در اطراف خود می شناسید. چند مورد از مشکلات آنها را ذکر نمایید ؟

- ۱-.....
- ۲-.....
- ۳-.....

راهکارهای کاهش مشکلات

کاهش استرس های موجود شامل:

- حمایت دیگران را دریافت کنید و کودک تان را پرورش دهید
- خودتان را سرزنش نکنید و هرگز برای پُر کردن جای خالی والد دیگر، کودک تان را لوس نکنید.
- احساس گناه نکنید.
- از خودتان مراقبت کنید (حضور با دوستان و ورزش و رژیم متعادل و...) از انزوا و خستگی دوری کنید.
- ارتباط بیشتری با خانواده خود داشته باشید.

- تنها به دلیل اینکه شما یک والد بدون همسر هستید به این معنا نیست که باید همه کارها را خودتان انجام دهید.
- یک برنامه نوبتی مراقبت از فرزندان با والدین دیگر ترتیب دهید.
- از پیوند کودک با پدر بزرگ و مادر بزرگ استفاده کرده و اوقاتی را برای خلوت خود فراهم کنید.
- معاشرت با خانواده را در الویت قرار دهید.
- اگر به مراقبت مداوم از کودک نیاز دارید، به دنبال یک پرستار با صلاحیت بگردید تا بتوانید در محیطی ایمن، محرک‌های مورد نیاز برای رشد و پرورش کودک را به او ارائه کنید.
- قوانین خانه و انتظاراتی که از فرزندان دارید به او توضیح دهید (مانند صحبت کردن مؤدبانه) و به یاد داشته باشید که هر زمان رفتار معقول و مناسبی را نشان داد او را تشویق کنید.
- در صورت نیاز مطابق سن او قوانین تغییر کرده و دوباره تعیین شوند.
- در مورد قوانین‌تان با مراقبان او نیز صحبت کنید تا اطمینان حاصل کنید که تربیتی دائمی برقرار نموده اید.

عشق‌تان را به فرزندان نشان دهید.مثلا:

- به یاد داشته باشید که کودکان را تشویق کنید و به آنها جایزه بدهید.
- به آنها بدون قید و شرط عشق بورزید و از آنها حمایت کنید.
- رفتار و کردار خشن با فرزندان خود نداشته باشید.
- هر روز زمانی را به بازی، خواندن یا فقط نشستن با فرزندان و صحبت با او اختصاص دهید.
- به احساسات فرزندان گوش دهید و سعی کنید که به پرسش‌های او پاسخ راست و درست دهید.
- از پرداختن به جزئیات غیر ضروری یا بازگویی نکات منفی در مورد همسر سابق‌تان پرهیزید.
- کودک ممکن است نگران مرگ والد دیگر شود، او را به خاطر ترس و احساس ناامنی مورد انتقاد قرار نداده و هرگز تنبیه نکنید.

به چه میزان راهکارهای مذکور برای کاهش مشکلات این خانواده ها را موثر می دانید؟ ایا مایل هستید در این زمینه تلاش عملی نموده و اثرات ملموس این راه کارها را ببینید و یادداشت کنید :

.....

.....

.....

.....

لطفا با پاسخ گویی به سوالات زیر وضعیت را در خانواده خویش (در صورت تک سرپرست بودن) مورد سنجش قرار دهید.

- کودکم در مورد احساساتش به راحتی با من صحبت می کند.
- ☐ بلی ☐ خیر
- برنامه ای مراقبتی جهت دیدار با والد دیگر برنامه ریزی شده است.
- ☐ بلی ☐ خیر
- هفته ای چند بار با خانواده خود نشست داشته و با آنها صحبت می کنم.
- ☐ بلی ☐ خیر
- محیطی امن برای نگهداری از کودک یا کودکانم فراهم کرده ام.
- ☐ بلی ☐ خیر
- فرزندم وظایف و مسئولیت هایی جهت افزایش حس مسئولیت پذیری در خانه پذیرفته است.
- ☐ بلی ☐ خیر
- هر روز زمانی را برای بازی با کودکم فراهم می کنم.
- ☐ بلی ☐ خیر
- در مورد نقش ها و وظایف مختلف خود آگاهی دارم.
- ☐ بلی ☐ خیر
- کودکم علت نبود والد دیگر را می داند و با آن کنار آمده است.
- ☐ بلی ☐ خیر

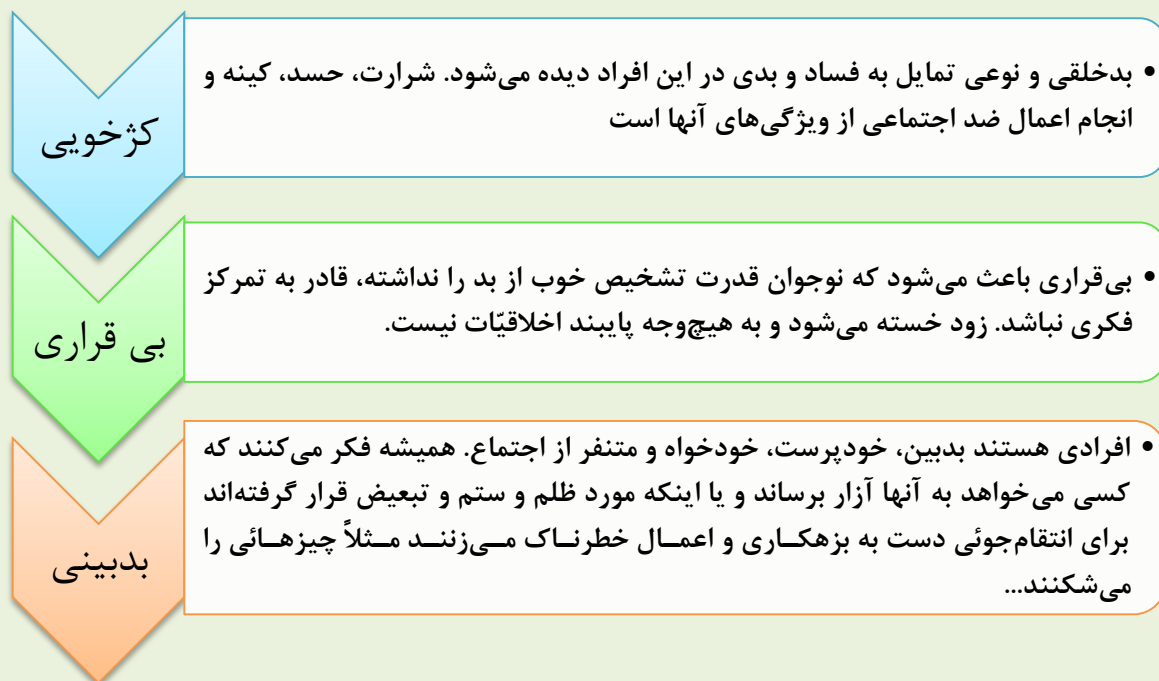
۳) خانواده با عضو بزه کار

اهداف : پس از مطالعه این فصل شما رابطین محترم قادر خواهید بود:

- ۱- بزهکاری را در دو سطر تعریف نمایید.
- ۲- حداقل نه مورد از ویژگی های شخصیتی بزهکاران را نام ببرید.
- ۳- عوامل خانوادگی موثر در بزهکاری را توصیف نمایید.
- ۴- عوامل اجتماعی موثر در بزهکاری افراد را تشخیص دهید.
- ۵- راهکارهایی برای پیشگیری از بزهکاری در خانواده ارائه دهید.
- ۶- نکات مورد توجه در خانواده در زمینه بروز بزه کاری

تعریف بزهکاری: به عمل خلاف قانون و مقررات اجتماعی گفته می‌شود. این واژه در مورد کودکان و نوجوانان به کار می‌رود و برای بزرگسالان از واژه جرم استفاده می‌شود.

ویژگی‌های شخصیتی مؤثر در بزهکاری نوجوانان :

دیگر ویژگی بزهکاران

- رفتار صمیمانه با اطرافیان ندارند.
- ارتباط عاطفی آنها ضعیف و مختل است.
- دارای انرژی زیاد پرخاشگری، حادثه جویی و لجاجت بیشتری هستند.
- دارای کارنامه تحصیلی خوبی نیستند سابقه جروبحث و نزاع با همکلاسان و فرار در پرونده دارند.
- ارزشی برای خود قایل نیستند.
- پسران معمولاً بیش از دختران مرتکب خلاف و بزه میشوند.

عوامل خانوادگی مؤثر در بزهکاری نوجوانان

آمارهای موجود نشان می‌دهد که اغلب نوجوانان بزهکار متعلق به خانواده‌هائی هستند که از وضعیت فرهنگی خوبی برخوردار نیستند. مثلاً در این خانواده‌ها نبودِ روش تربیتی صحیح، اختلافات خانوادگی، نفاق و کدورت بین اعضاء خانواده، جدائی و طلاق بسیار دیده می‌شود.

از دیگر عوامل خانوادگی موثر میتوان به عوامل زیر اشاره کرد:

- ۱- تقلید کور کورانه رفتار
- ۲- کمبود محبت و جلب توجه
- ۳- تنبیهات شدید بدنی
- ۴- ناسازگاری زن و شوهر و یا جدایی پدر و مادر
- ۵- عدم حضور و نظارت پدر
- ۶- بیکاری والدین
- ۷- سست شدن مبانی اخلاقی و دینی در خانواده

عوامل اجتماعی مؤثر در بزهکاری نوجوانان:

از جمله : دوستان ناباب ، فیلم های و نشریات نامناسب، فقر مادی و فرهنگی، عدم پای بندی مذهبی و ...
به نظر شما نیز چه تعداد دیگری از عوامل اجتماعی موثر در بروز بزهکاری در جوانان را می توان مطرح نمود لطفا در زیر ذکر فرمایید:

.....

.....

.....

اقدامات پیشگیری از بزه کاری از طریق خانواده:

آیا می دانید که با استفاده از راهبرد سطوح پیشگیری، بهتر میتوان با بزهکاری در خانواده مقابله نمود ؟

الف (پیشگیری سطح اول

در پیشگیری اولیه به ریشه مسئله و عوامل خطرزای محیطی از طریق ایجاد یک محیط سالم توجه می شود. بسیاری از دیدگاه های روانشناختی، سن مناسب برای سطح پیشگیری نوع اول را قبل از ۸ سالگی می دانند.

مهمترین اقدامات و راهکارهایی که خانواده میتواند در راستای پیشگیری اولیه برای مبارزه با بزهکاری انجام دهد شامل :

۱. دوستی با فرزند و حذف فاصله والدین با فرزندان، به گونه ای که آنان به راحتی مشکلات و نیازهای خود را با والدین مطرح نمایند
۲. تقویت اعتقادات فرزند، به ویژه در کودکی و نوجوانی، در کنار پایبندی عملی والدین به آموزه های دینی
۳. ایجاد محیط و بستر مناسب و سازگاری با واقعیت های موجود در خانواده
۴. ایجاد بستر مناسب برای احساس امنیت، آرامش، صفا و صمیمیت و درک متقابل والدین و فرزندان
۵. تلاش در جهت تأمین نیازهای مادی و معنوی (رضایت درونی و ...) فرزندان توسط والدین
۶. توجه به نیازهای روحی و عاطفی اطفال و نوجوانان و ایجاد فضای مطلوب و آرام در خانواده
۷. مراقبت والدین نسبت به اعمال و رفتار فرزندان خود
۸. برنامه ریزی مناسب برای تنظیم اوقات فراغت نوجوانان و جوانان
۹. نظارت جدی والدین نسبت به دوست یابی فرزندان

اکنون با آگاهی از نقش مهم خانواده در سطح اول پیشگیری، قادر خواهید بود به خانواده های محله‌ی خود در صورت نیاز در خصوص جلوگیری از بزهکاری به طور موثر تر آموزش دهید.

ب) پیشگیری سطح دوم :

در این سطح از پیشگیری هدف شناسایی زود هنگام و بموقع مشکل به منظور کاهش عوارض می باشد . و در خصوص بزهکاری هدف کلی دور نگهداشتن فرد از فعالیت هایی است که خطر بر چسب بزه را در وی تقویت می کند. مثل کنترل خشم و خشونت، کنترل های خانواده بر رفتار های ضد اجتماعی و دوری از دوستان بزهکار.

پ) پیشگیری سطح سوم :

استفاده از این سطح ، زمانی مطرح خواهد شد که مشکل اتفاق افتاده است و هدف ، کاهش رنج ناشی از انحراف از وضعیت معمول و کاستن از تبعات و عوارض حاصله از مشکل و نیز سازگار نمودن فرد و یا خانواده با شرایط بعد از وقوع مشکل است .
پیشگیری سطح سوم سعی می کند موقعیت مسئله را اصلاح و یا در آن مداخله کند و هدف آن پیشگیری از تکرار فعالیت هایی است که جرم شناخته می شود. برای این نوع پیشگیری لازم است مسائلی مانند تنبیه، جریمه و بازتوانی از طریق نظام حقوقی و قضا اعمال شود.

تمرینات تفکر خلاق:

- ۱- با خانواده خود در مورد علل گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری در جامعه خود بحث کنید.
- ۲- سریال و فیلم هایی را که در مورد بزهکاری جوانان از تلویزیون پخش می شود بررسی کرده، نقش خانواده را در گرایش به بزهکاری بیابید و با دوستان خود در این مورد بحث کنید.

توجه به موارد زیر می تواند راهنمای بسیار خوبی در خصوص نقش خانواده در پیشگیری از بزه کاری باشد:

- ۱- میزان تحصیلات والدین از عوامل پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان در خانواده است.
- ۲- میزان آگاهی های والدین از مسائل و مشکلات اجتماعی در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان دخیل است.
- ۳- نظارت والدین بر امور شخصی فرزندان در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان موثر است.
- ۴- تربیت صحیح فرزندان از سوی والدین در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان دخیل است.
- ۵- آگاه سازی فرزندان با مشکلات اجتماعی و عواقب شوم آن در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان موثر است.
- ۶- برقراری روابط عاطفی در میان اعضای خانواده از عوامل پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان است.
- ۷- کم شدن تعداد فرزندان از جمله عوامل مهم پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان است.
- ۸- توجه والدین به روحیات و اندیشه های فرزندان در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان موثر است؟
- ۹- تقویت و پرورش رفتار اخلاقی در فرزندان از سوی والدین در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان موثر است؟
- ۱۰- وجود رفتار مثبت و ارتباط دوستانه در بین والدین و فرزندان از عوامل پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان است.
- ۱۱- میزان درآمد خانواده در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان دخیل است.
- ۱۲- تامین نیازمندی های فرزندان از سوی خانواده موجب عدم گرایش جوانان و نوجوانان به بزهکاری می شود.
- ۱۳- شغل مناسب والدین از مهمترین عوامل پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان است.
- ۱۴- برقراری محیط فرهنگی - مذهبی در خانواده در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان موثر است؟
- ۱۵- وجود تفریحات سالم در خانه و خارج از خانه از بزهکاری جوانان و نوجوانان پیشگیری می کند؟
- ۱۶- تربیت اجتماعی و آگاه بارآوردن فرزندان در پیشگیری از بزهکاری جوانان و نوجوانان موثر است.

۴) خانواده ایی که والدین هر دو شاغلند

در این بخش رابطین محترم با عناوین زیراشنا خواهند شد:

- ۱- اهمیت حضور والدین در خانواده
- ۲- آثار منفی و مثبت اشتغال بانوان
- ۳- آثار منفی اشتغال افراطی آقایان
- ۴- راهکارهای موثر برای کاهش مشکلات در این خانواده
- ۵- توانایی پاسخگویی به پرسشهای مطرح شده را داشته باشد.

توجه به چند موضوع زیر نقش مهم والدین و اهمیت حضور پر رنگ آنان را در خانواده نشان می دهد.

- کودک از والدین خود، ویژگی های اخلاقی، عقیدتی، شخصیتی و سایر گرایش ها و نگرش ها را می آموزد و در این زمینه از آنان تقلید می کند .
- مسئولیت خانواده و پدر و مادر تنها تأمین غذا و لباس و بهداشت فرزندان نیست، بلکه باید به همه ابعاد وجودی فرزندان در مراحل گوناگون تحول اهتمام داشته باشند.
- و مهم تر از همه، آنان را بر فطرت توحیدی و الهی، تربیت کنند و بر رفتار، گفتار، عبادت، آموزش، تفریح و ورزش کودکانشان و نیز دوستان آنان نظارت کامل داشته باشند.
- بنابراین ممکن است اشتغال به کار والدین در اجتماع عملاً نقش مهم آن ها در خانواده را تضعیف نماید

آثار مثبت اشتغال بانوان

۱. اشتغال زنان باعث افزایش آگاهی و بینش اجتماعی آنان و ایجاد روحیه ی اعتماد به نفس، رشد ، استقلال روحی و فکری آنان می شود .
۲. کمک به فهم و درک مسائل زنان و کمک به حل این مشکلات ، چرا که با حضور آنان در اجتماع بیشتر مشکلات و مسائل زنان را فهمیده و سعی در رفع آن می نمایند .

۳. بالا رفتن منزلت اجتماعی زن

۴. آشنایی بیشتر با روش های افزایش بهره وری امکانات مادی و معنوی خانواده و تلاش در جهت افزایش بهره وری

۵. افزایش توان مدیریتی زنان، که کمک بسزایی در تصمیم گیری های اساسی خانواده خواهد کرد

۶. استفاده از اوقات فراغت و جلوگیری از آسیب پذیری اجتماعی در اثر فقر و نیاز های مالی به خصوص در مورد

زنان بیوه و مطلقه

۷. کمک به اقتصاد خانواده و امکان همیاری برای تأمین مخارج خانواده و شرکت در کارهای نیک و مؤسسات

خیریه

۸. کمک به شادابی و سلامت روح و جلوگیری از افسردگی در اثر بیکاری و یکنواختی زندگی روزمره

۹. رفع نیازهای اجتماع چون در پاره ای از عرصه ها به تعداد کافی مرد وجود ندارد یا این که آن کار بیشتر شایسته

زنان است از قبیل آموزش ، درمان ، جراحی ، پزشکی و ...

۱۰. جبران کمبود مردان در زمان جنگ و نیز هنگامی که نیاز اقتضا کند که مردان به امور ویژه ای بپردازند .

ایا با استفاده از جنبه های مثبت اشتغال بانوان در جامعه می توان اثار منفی عدم حضور کیفی تر آنان در خانواده را جبران نمود لطفا در گروه بحث نموده و در این زمینه چندین راه کار عملی پیشنهاد نمایید

آثار منفی اشتغال بانوان

۱- رقابت بین زن و شوهر

کار زنان خطر رقابت بین زن و شوهر را افزایش داده و در نتیجه به تفاهم و همدلی آنها آسیب می رساند . چرا که مرد به عنوان پدر خانواده ، نان آور خانه محسوب می شود و اگر زن نیز شغل نان آوری را بر عهده بگیرد میان زن و شوهر رقابت به وجود آمده ، دیگر نمی توانند به عنوان شریک زندگی به هم نگاه کنند .

۲- افزایش سن ازدواج

دختران با احراز فرصت های شغلی موقعیت های اجتماعی تازه ای می یابند و شرایط سخت تری برای ازدواج خود در نظر می گیرند . یک زن شاغل تمایل چندانی ندارد که با فرد جویای کار یا با شخصی با موقعیت شغلی پایین تر ازدواج کنند .

۳- اشتغال ، فشار مضاعف بر زنان

برخی پژوهش ها نشان داده اند که زنان شاغل در مقایسه با زنان خانه دار بیشتر دچار اضطراب ، ناراحتی های قلبی ، افسردگی و خستگی میشوند .

۴- محرومیت فرزندان از نظارت ، هدایت و حمایت مادر

رابطه کودک و مادر رابطه ای تعاملی است که رفتار و فیزیولوژی کودک را از بدو تولد شکل می دهد و آن را تنظیم می کند . این تنظیم از طریق توجه مستقیم و صمیمانه مادر و رفتار مراقبتی او از کودک انجام می گیرد و در صورت فقدان می تواند به نارسایی جسمی و شخصیتی او بیانجامد . اشتغال زنان و روی آوردن آنان به بازار کار باعث شد تا آنان فرزندان خود را به مهد کودک ها و مربیان مهد بسپارند در صورتی که هیچگاه دلسوزی مادر برای تربیت فرزند نمی تواند با دلسوزی یک مربی در مهد کودک مورد مقایسه قرار گیرد .

۵- افزایش طلاق

در مواردی دیده شده که استقلال اقتصادی زنان نقش بسزایی در فروپاشی خانواده ایفا کرده است . زن کار می کند و گاهی درآمدش بیش از درآمد شوهر است و اندیشه های سلطه طلبانه ای که بسیاری از مردان را به استبداد کشانده به زنان نیز سرایت کرده و دیگر نیازی به شوهران خود ندارند و عاقبت باعث سستی پیوندهای زناشویی و طلاق می گردد

آثار اشتغال افراطی آقایان در خارج از منزل:

- روزگارانی نه چندان دور، مردان بخشی از ساعات روز را به کار و فعالیت اقتصادی و بخشی را به هم بودن و زمانی را هم به خود اختصاص می دادند، اما امروزه، نحوه زندگی تغییر یافته و افراد برخلاف پیشینیان زندگی می کنند تا کار کنند و کار کنند
- مشکل در تامین بودجه خانواده، رقابت بین همکاران و... بهانه ی اکثریت قریب به اتفاق مردانی است که زیاده از حد کار می کنند.
- روان شناسان معتقدند که این مردان، افرادی خوشبخت و راضی نیستند و از درون احساس مشکل می کنند و برای فرار از مشکلات شخصی خود به کار متوسل می شوند.
- اتکاء افراطی به کار باعث می شود که به مرور زمان این عادت به کار کردن بخش مسلط و شدت یافته ای از شخصیت آنان محسوب شود.
- این مشکلات می تواند طیف گسترده ای از عوامل شخصی مانند استرس بیش از اندازه، نبود دلگرمی، آزار و اذیت فردی گرفته تا طلاق ، مرگ، شکست عاطفی، مشکل خانوادگی و... را شامل شود.

- از سوی دیگر برخی از متخصصان می گویند: برخی از این مردان با کار زیاد سعی می کنند خود را فردی با توانایی های خاص نشان دهند که قطعاً آن هم ریشه در تجارب گذشته و کودکی دارد که باید مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

همسر چنین مردی چه باید کند؟

تدابیر ذیل می تواند برای این همسران کارساز و مفید واقع شود:

- سعی کنید علت این علاقه افراطی همسران به کار را بفهمید؛ بسیار مشاهده شده است که توقع و زیاده خواهی و چشم و هم چشمی زنانه، وسواس های رفتاری یک زن، بد اخلاقی ها و ... مرد را وادار می کند از موقعیت موجود فرار کند و به کارش پناه ببرد.
- همسران را متوجه این رفتارشان کنید و اعتراض خود را علنی کنید و در کمال آرامش، از او بخواهید در این زمینه صحبت کنید.
- دلایل او را بشنوید و از او بخواهید که راهکار یا راهکارهایی را برای مرتفع و بهتر شدن وضعیت پیشنهاد دهد.
- سطح توقعات و خواسته های خود را پایین آورید و حضور او در خانواده را بر هر چیز دیگری ارجحیت دهید و در عمل نیز این خواسته خود را نشان دهید.
- آرایش محیط خانه را تغییر دهید و هر روز به گونه ای متفاوت تر از روز قبل از همسران استقبال کنید. گرمی و صمیمیت ویژه ای را برای استقبال او فراهم آورید.
- با همسران صمیمی شوید. با ایجاد اعتماد به نفس در او، سعی کنید او را با خودش آشتی دهید و ترغیبش کنید با خودش صمیمی شود و در شناخت و درک دیگر ابعاد وجودی خود گام بردارد.
- از او بخواهید برای ساعاتی از وقت های هفتگی خود برنامه ریزی کند، ورزش، کتابخوانی و...
- دیدار از دوستان و تفریحات معمول را در برنامه زندگی خانوادگی خود مدنظر قرار دهید.
- از او بخواهید، در زمانی خاص و برای مدتی در شبانه روز، کامپیوتر و موبایل خود را خاموش نگه دارد.
- با مطالعه فنون تن آرامی، به یاری همسران بشتابید و از او استرس زدایی کنید.
- با اتخاذ تدابیر فوق، اگر نتوانستید این معضل را حل کنید، باید به شما بگوئیم همسر شما اعتیاد به کار دارد و بهتر است برای حل مشکل، از یک روان شناس مجرب مدد بجوئید و از راهنمایی هایی تخصصی تر او بهره گیرید.

راهکارهای موثر در کاهش مشکلات این نوع خانواده

۱- تقسیم کار در خصوص وظایف مربوط به زندگی خانوادگی بین اعضا :

تقسیم صریح وظایف و امور مربوط به زندگی مشترک نیز یکی از کارهایی است که می تواند از بروز اختلاف و درگیری بکاهد. با تقسیم درست وظایف، هر عضو از خانواده تا حدودی نسبت به کارها و برنامه های خود آگاهی و اشراف بیشتری پیدا می کند.

۲- تفکیک مشکلات و گرفتاری های کاری از مسائل و مشکلات زندگی خانوادگی

وقتی افراد بیاموزند که مشکلات و مسائل مربوط به کار و زندگی خانوادگی، دو مقوله متفاوت هستند، آنگاه برنامه ریزی جداگانه ای را نیز برای آن صورت خواهند داد؛ بنابراین افراد شاغل در این گونه مشاغل باید توجه بیشتری به این نکته داشته باشند که نمی توانند حق و حقوق سازمان و یا اعضای خانواده خود را نادیده بگیرند و هر کدام باید در جای خودش ادا شود. برای این منظور شایسته است که برنامه ریزی لازم برای هر یک از امور انجام گیرد.

۳- پرهیز از قبول اضافه کاری بعد از شیفت کاری

انجام کار اضافه و قبول اضافه کاری بعد از شیفت موظف، می تواند فرسودگی شغلی مضاعفی را برای فرد به دنبال داشته باشد. بنابراین تحت هیچ شرایطی نباید این اقدام فراگیر شود چرا که علاوه بر ایجاد خطرات ناشی از خستگی و خواب آلودگی در محیط کار، آثار نامطلوب و عوارض غیر قابل جبران روحی و روانی برای فرد و نقش وی در خانواده به دنبال خواهد داشت.

۴- ایجاد و تقویت انگیزه برای داشتن نگاهی مثبت و از روی علاقه به کار خود

هر قدر که فرد علاقه و وابستگی بیشتری به شغلش پیدا کند نکات مثبت و تقویت کننده بیشتری را در آن خواهد دید و این امر باعث می شود که بسیاری از خستگی ها و تألمات ناشی از کار را به راحتی تحمل کند و تنش های ناشی از آن را به خانواده منتقل نکند.

۵- تلاش برای تبیین و پذیرش وضعیت موجود و ایجاد هماهنگی با شغل مورد تصدی در صورتی که اعضای خانواده فرد بتوانند تصویر درستی از وضعیت شغلی وی به دست آورند و شرایط کاری او را درک کنند قطعاً نسبت به او درک کامل تری پیدا می کنند و سطح انتظارات خود را بر مبنای آن تنظیم خواهند کرد که این مسئله باعث خواهد شد که میزان اختلافات کمتر شود.

در مورد اشتغال به کار خود چه می اندیشید؟؟؟.

و یا در چه شرایطی میتوان بین حضور در خانواده و اشتغال به کار غیر ضروری در خارج از خانواده، حضور در خانواده و یا حتی الامکان حضور پاره وقت را انتخاب کرد؟؟؟ (لطفاً در این زمینه با افراد گروه بحث و تبادل نظر نموده و نتیجه را در چند سطر در زیر یادداشت نمایید)

.....

.....

.....

لطفاً با پاسخ گویی به سوالات زیر تاثیر وضعیت شغلی خود را به عنوان پدر و یا مادر در خانواده خویش مورد سنجش قرار دهید.

خیر	بلی	عناوین سوالات
		آیا از کار خود رضایت کافی دارید؟
		در صورت عدم رضایت آیا این امر در زندگی شما اثر سوء داشته است؟
		آیا تمامی کارهای منزل نیز بردوش شماست؟
		آیا همسران از کار کردن شما رضایت دارد ؟
		آیا خانواده از مزایا و شرایط کاری شما آگاهی دارند؟

		آیا توانایی اداره خانواده را بر اساس قناعت، برای پرهیز از اضافه کاری دارید؟
		آیا برای ایجاد و تقویت انگیزه جهت داشتن نگاهی مثبت و از روی علاقه به کار خود تلاش می کنید؟
		آیا محیطی صمیمی برای بازگو کردن مشکلات شغلی همسر خود فراهم می کنید؟
		آیا وقت کافی برای رسیدگی به فرزندان را دارید؟
		آیا تقسیم کار در خانواده شما انجام می شود؟
		آیا مسائل کاری شما بر زندگی شخصیتان تاثیر میگذارد؟

در صورتی که اشتغال به کار معمول و یا افراطی شما به عنوان مادر در امور مهم زندگی تان خلل به وجود آورده است برای تغییر وضعیت شغلی خود، تا چه اندازه ای انگیزه دارید؟ (لطفا موضوع را بر اساس مبانی علمی مذکور تحلیل نموده و نکات مهم آن را در زیر یادداشت نمایید).

.....

.....

.....

.....

۵) خانواده ای که در آن یک عضو خودکشی کرده است

عناوین مورد بحث:

- واقعیت های آماری در خصوص خودکشی
- تعاریف ضروری
- عوامل مرتبط با خودکشی
- افسردگی به عنوان یکی از مهم ترین عوامل خودکشی:-

- زمینه های ایجاد خودکشی در خانواده
 - مشکلات این نوع خانواده ها
 - پیشگیری از خودکشی با استفاده از راه برد سطوح پیشگیری
 - عوامل پیش بینی کننده خودکشی در کودکان و نوجوانان:
 - وظایف رابطین در این زمینه
- توجه به آمارهای زیر می تواند اهمیت موضوع را نشان دهد.

- خودکشی از جمله ده علت اصلی مرگ در کشورهای مختلف جهان است و سالانه بیش از یک میلیون نفر در دنیا خودکشی می کنند.
- آمار خودکشی در ایران هر چند در مقایسه با کشورهای دیگر پائین تر است اما بررسی انجام گرفته در کشور نشان می دهد که در سال های ۷۶-۶۵ حدود ۶ برابر افزایش داشته است این میزان بدون در نظر گرفتن میزان رشد جمعیت طی این سال های اخیر می باشد.
- طبق آمارهای منتشر شده تعداد تقریبی افرادی که در ایران خودکشی می کنند سالانه حدود ۵۰۰۰ نفر می باشد، علاوه بر آن تعدادی از افراد در مناطق مختلف کشور خودکشی می کنند که در آمار کلی سالانه جایی ندارند. از آنجا که هر فردی که خودکشی می کند عضوی از یک خانوار ایرانی ۶ نفره می باشد حداقل ۳۰۰۰۰ نفر از مردم کشور ما به نوعی با مشکل خودکشی و پیامدهای روانی و اجتماعی آن درگیرند.
- براساس آمارهای منتشر شده، میزان خودکشی ۱/۳ در ۱۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۳ و ۶/۴ جمعیت در سال ۱۳۸۴ رسیده است. خودکشی در مردان (۷/۶ در ۱۰۰ هزار نفر) نهمین علت مرگ و میر و در زنان (۱/۵ در صد هزار نفر) دهمین علت مرگ و میر بوده است.

نکات کلیدی راجع به خودکشی در جهان

- هر ۴۰ ثانیه یک نفر در سراسر دنیا جان خود را در اثر خودکشی از دست می دهد.
- هر ۳ ثانیه یک نفر اقدام به خودکشی می کند.
- خودکشی جزء ۳ علت اصلی مرگ افراد ۱۵-۳۵ سال است.
- هر خودکشی حداقل برای ۶ نفر دیگر تأثیر بدی دارد.
- تأثیرات روانشناختی، اجتماعی و اقتصادی خودکشی بر خانواده و جامعه غیرقابل اندازه گیری است.

تعریف خودکشی

- خودکشی به معنای خاتمه زندگی به دست خود فرد است. اگر کسی دست به خودکشی بزند ولی زنده بماند به این رفتار اقدام به خودکشی می‌گوییم.
- پدیده افکار خودکشی در بسیاری از اقشار مردم از جمله (جوانان، مردان، زنان و افراد مسن) دیده می‌شود که عدم پیشگیری از آن می‌تواند اقدام به خودکشی را به همراه داشته باشد.
- خودکشی یک مشکل پیچیده است که علل یا دلایل متعددی دارد. خودکشی در نتیجه تعامل عوامل متعدد زیست شناختی، ژنتیک، روانشناختی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی و از جمله خانوادگی بوجود می‌آید.
- خودکشی در حال حاضر یک مشکل بزرگ بهداشت عمومی در تمام کشورهاست. تقویت کارکنان بهداشتی برای شناسایی، ارزیابی، مدیریت و ارجاع بیمار مستعد خودکشی در جامعه قدم مهمی در پیشگیری از خودکشی است.

افسردگی به عنوان یکی از مهم ترین عوامل خودکشی:

افسردگی یکی از شایع ترین تشخیص‌ها در خودکشی است. هرکسی ممکن است احساس افسردگی، ناراحتی، تنهایی، عدم ثبات خلق در زمان‌های مختلف داشته باشد ولی اغلب این احساسات گذرا هستند. با این حال وقتی این احساسات مداوم باشند و زندگی طبیعی شخص را مختل کنند دیگر احساس افسردگی نیست بلکه نشان دهنده اختلال افسردگی است.

برخی علائم شایع افسردگی عبارتند از:

- احساس غمگینی در بیشتر وقت‌ها و تقریباً هرروز؛
- کاهش علائق در فعالیت‌های روزمره؛
- کاهش وزن؛
- احساس خستگی و ضعف در بیشتر مواقع روز؛
- احساس بی‌ارزشی، گناه و ناامیدی؛
- تحریک‌پذیری و بی‌قراری؛
- مشکل در تمرکز و تصمیم‌گیری؛
- افکار مرگ و خودکشی؛

افسردگی قابل درمان است

خودکشی قابل پیشگیری است

در کنار بیماری های روانپزشکی و سوء مصرف مواد و الکل، برخی از بیماری های جسمی نیز با افزایش میزان خودکشی همراه هستند نظیر سرطان، صرع، آسیب های نخاعی، ضربه مغزی، سکته مغزی و.....

عوامل مرتبط با خودکشی

۱- عوامل جمعیت شناختی :

جنس

مردان بیش از زنان در اثر خودکشی فوت می کنند ولی اقدام به خودکشی در زنان بیشتر است.

سن

بر اساس آمارهای جهانی خودکشی در دو گروه سنی زیر بیشترین میزان را دارد :

- جوانان ۱۵-۳۵ سال؛
- افراد مسن بیش از ۷۵ سال (در ایران این موضوع صدق نمی کند)؛

وضعیت تأهل

افراد طلاق گرفته، بیوه و مجرد و بچه های طلاق خطر بیشتری برای خودکشی نسبت به افراد متأهل دارند. کسانی که به تنهایی زندگی می کنند یا جدا شده اند آسیب پذیری بیشتری دارند.

شغل

افراد بیکار، بازنشستگان، زنان خانه دار، دانشجویان و دانش آموزان بالاترین میزان خودکشی را دارند.

بیکاری

از دست دادن شغل با افزایش خطر خودکشی مرتبط است.

مهاجرت

کسانی که از مناطق روستایی به شهری یا کشوری دیگر مهاجرت می کنند و حاشیه نشین ها مستعد رفتارهای

خودکشی هستند.

ابتلا به بیماری های صعب العلاج

۲-عوامل محیطی

فشارهای زندگی

بیشتر کسانی که خودکشی می کنند برخی وقایع فشارزای زندگی را در مدت ۳ ماه قبل از فوت تجربه کرده اند:

- مشکلات شخصی مانند مشاجره با همسر، خانواده و دوستان یا افراد مورد علاقه؛
- طرد مانند جدایی از خانواده و دوستان؛
- فقدان مانند شکست مالی ، داغیدگی؛
- مشکلات شغلی مانند از دست دادن شغل ، بازنشستگی ، مشکلات مالی؛
- تغییرات در اجتماع مانند تغییرات سریع در اوضاع سیاسی و اقتصادی؛
- سایر فشارهای روانی مانند احساس شرمندگی و یا نگرانی از مقصر شناخته شدن؛

سهولت دسترسی

کاهش دسترسی به وسایل خودکشی یک استراتژی مؤثر پیشگیری از خودکشی است.

شاهد خودکشی بودن

بخش کوچکی از خودکشی ها شامل افرادی می شود که در زندگی واقعی از طریق رسانه ها با خودکشی مواجه شده اند و ممکن است تحت تاثیر رفتار خودکشی مربوطه واقع شوند.

۳-وضعیت ذهنی بیمار با افکار خودکشی

افراد مستعد خودکشی معمولاً دارای یکی از خصوصیات زیر هستند:

الف: تردید و دودلی:

ب: تکانشگری:(به سیم آخر زدن)

می تواند موقتی باشد و برای چند دقیقه یا چند ساعت طول بکشد.خودکشی معمولاً با وقایع روزمره زندگی می تواند برانگیخته شود.

۳. انعطاف ناپذیری:

افراد مستعد خودکشی محدودیت افکار، احساسات و اعمال دارند .آنها دائماً درباره خودکشی فکر می کنند و قادر

نیستند راه دیگری برای حل مشکل خود پیدا کنند.

چه ویژگی ها و زمینه هایی در این نوع خانواده وجود دارد؟

۱. وجود سابقه ی مشکلات روانی در خانواده بویژه داشتن عضو افسرده. (بیماران افسرده بالاترین میزان خودکشی جهان را دارا هستند)
۲. جدایی ها و گسستگی های خانوادگی
۳. از دست دادن آبرو (سابقه تجاوزات جنسی و...)
۴. وجود رفتارهای پرخاشگرانه شدید در خانه
۵. سست شدن پیوند عاطفی در خانه
۶. ایجاد استرس های ناشی از ازدواج و تشکیل زندگی
۷. داشتن سابقه ی خودکشی در خانواده و اطرافیان
۸. نداشتن امنیت عاطفی در خانواده
۹. نداشتن نیاز به تعلق گروهی و حس ارزشمند بودن

مشکلات خانواده ای که سابقه خودکشی داشته است.

۱. کمبود سطح آگاهی (از نظر علمی و روانشناسی) در این خانواده ها
۲. عدم وجود قدرت تصمیم گیری

۳. عدم ایجاد ارتباط صحیح و مناسب بین افراد خانواده

۴. کم رنگ بودن اعتقادات مذهبی و دینی در این نوع از خانواده ها.

۵. عدم توانایی کنترل احساسات در اعضا (مثلا در افرادی که بدلیل شکست عشقی خودکشی می کنند)

راه کارهای پیشگیری بر اساس سطوح پیشگیری

۱- **پیشگیری اولیه:** در پیشگیری اولیه باید به مسایل زیر به طور اخص توجه شود:

۱.۱. تقویت زمینه های سلامت و به ویژه سلامت روان در خانواده و حفظ و اعتلای آن (مطالعات خود را در این باره افزایش دهید)

۱.۲. تقویت بنیان های مذهبی (شرکت در جلسات و فعالیت های مذهبی و معنوی و نیز عملیاتی کردن محتوی ایات قرآن و احادیث برای حل مشکلات زندگی و تمرین عملی تسلیم و توکل به خدا)

۱.۳. گرایش افراد به گروه گرایی و جمع گرایی بخصوص در گروه های علمی، فرهنگی، اجتماعی، هنری،...

۱.۴. فراهم کردن مکان هایی برای روان درمانی، مشاوره، گروه درمانی، راهنمایی ازدواج و ...

۱.۵. رفع نیازهای اجتماعی، ورزشی و... در راستای فعالیت های گروهی نوجوانان.

ضمناً؛ شناخت و اصلاح افکار منفی و جایگزین کردن با افکار مثبت، بهبود روابط بین فردی و اجتماعی، آموزش مهارت های زندگی، مدیریت زمان و برنامه ریزی، کنترل خشم، افزایش اعتماد به نفس و روش صحیح حل مشکل نیز می تواند به پیشگیری از افسردگی به عنوان یک عامل اساسی خودکشی کمک کند.

۲- **پیشگیری نوع دوم:** پیشگیری ثانویه طبق تعریف عبارت است از شناسایی زودرس و درمان سریع اختلال و حل مشکل به منظور کاهش شیوع خودکشی از طریق کوتاه کردن مدت آن، مداخله در بحران و آموزش عمومی از اقدامات این نوع پیشگیری محسوب می شوند.

از آنجا که افسردگی یکی از شایعترین علل خودکشی است، بدین ترتیب شناسایی به موقع افراد افسرده و درمان مناسب و کامل این افراد میتواند اقدام به خودکشی و مرگ ناشی از آن را به میزان زیادی کم کند

علائم شناسایی بیماران افسرده

آیا در خانواده محله شما فردی وجود دارد که یک یا چند تا از علائم زیر را داشته باشد:

۱- بیش از اندازه غمگین باشد و مرتب گریه کند.

- ۲- بیش از اندازه بی حوصله باشد.
 - ۳- زیاد عصبانی می شود و از کوره در می رود.
 - ۴- مرتب از دردهای جسمانی مثل سردرد و کمردرد و ... شکایت می کند.
 - ۵- کم خواب و کم اشتها باشد.
 - ۶- به سر و وضع و بهداشت خود نمی رسد.
 - ۷- از زندگی نا امید باشد.
 - ۸- از فعالیتهای روزمره زندگی لذت نمی برد.
 - ۹- راجع به مردن صحبت می کند و می گوید (از زندگی سیر شده است)
- در مورد کودکان و نوجوانان علاوه بر سئوالات فوق پرسش های زیر را نیز مطرح نمائید.

آیا کودک و نوجوانی در خانه و مدرسه وجود دارد که:

- ۱- بی دلیل عصبانی می شود و پرخاشگری می کند.
- ۲- در منزل و مدرسه ناسازگار است
- ۳- افت تحصیلی پیدا کرده است.
- ۴- از مدرسه مکررا غیبت می کند.

زیر نظر داشتن دقیق رفتار افراد مستعد به خودکشی، جهت شناسایی هر چه سریع تر اقدام منجر به خودکشی در آنان از مهمترین مراقبت های پیش گیری کننده از نوع دوم محسوب می گردد.

علاوه بر افسردگی که یکی از علل شایع اقدام به خودکشی می باشد، لازم است که کارکنان نظام سلامت نسبت به گروه های در معرض خطر و پر خطر خودکشی آگاهی لازم را داشته و نسبت به شناسایی افکار خودکشی در این گروه ها حساس باشند.

۱- گروه های پر خطر و در معرض خطر کدامند؟

گروه های در معرض خطر :

- دانش آموزان
- زنان خانه دار متاهل ۳۰-۱۵

- دانشجویان
- بچه های طلاق، بی سرپرست، خانواده افراد بیکار
- زنان بی سرپرست
- بیماران صعب العلاج
- حاشیه نشین ها و مهاجرین
- بازنشستگان
- سوء مصرف مواد و الکل
- مشکلات عاطفی اخیر یا طلاق
- ناامیدی، تنهایی یا انزوا
- شکست شغلی، مشکلات مالی و بیکاری
- مبتلایان به بیماری های جسمی مزمن و ناتوان کننده

گروه های پر خطر:

- بیماران افسرده
- بیماران با سایر اختلالات روانپزشکی
- افرادی که سابقه قبلی اقدام به خودکشی دارند.
- سابقه فامیلی خودکشی
- افکار خودکشی

۲- **پیشگیری نوع سوم:** هدف این نوع پیشگیری کاهش شیوع نقایص و ناتوانی های باقی مانده ناشی از اقدام یا بیماری یا مشکل است. پیشگیری نوع سوم زمانی به کار گرفته می شود که فرد از یک خودکشی نجات پیدا کرده است و مجددا شاهد دنیای اطراف می شود و احساسات گوناگونی به او دست می دهد. فرد گاه احساس شرمساری , خجالت , نفرت , پشیمانی , و گاهی احساس امیدواری می کند . این مرحله بسیار سختی است که فرد در صورت زنده ماندن نیاز به دخالت تیم درمان دارد.

مهمترین تصمیم درمورد بیماران دارای افکار خودکشی بستری کردن یا نکردن آنهاست همه این بیماران شاید نیاز به بستری نداشته باشند و برخی از آنها را میتوان بصورت سرپایی درمان کرد. شاید هنوز نیروی کافی برای کنترل خود و اقدام جهت نیرو طلبیدن موجود باشد. این در صورتی است که بیمار در طول شبانه روز در دسترس باشد. در غیر این صورت بیماران دارای افکار خودکشی باید بستری شوند و این نکته باید با آنان و خانواده شان در میان گذاشته شود و در صورت عدم پذیرش بستری باید خانواده تعهد مراقبت شبانه روزی را بدهد.

عوامل پیش بینی کننده خودکشی در کودکان و نوجوانان:

- ۱- از دست دادن پدر یا مادر در رابطه با مرگ یا جدایی
- ۲- کودکان خودکشی گرا معمولاً در خانواده هایی بزرگ میشوند که پدر و مادر به خاطر وسعت آسیب روانی خاص خودشان قادر به حمایت کردن نیستند (میزان بالای بیماری های روان پزشکی در اعضای خانواده)
- ۳- خانواده هایی که میزان سوء استفاده جسمی و جنسی از کودکان زیاد است.
- ۴- خانواده هایی که به صورت ناخود آگاه آرزوی مرگ کودک خود را در ذهن پرورش می دهند .
- ۵- خانواد هایی که عملکرد تحصیلی ضعیف که شاخص حساسی برای انواع مشکلات روانی به خصوص خودکشی در جوانان است , دارند.
- ۶- کودکانی که مدام تحت سلطه والدین هستند در بزرگسالی ممکن است با احساسی که نسبت به منابع قدرت پیدا میکنند دست به خودکشی بزنند.
- ۷- کودکانی که از نعمت دوسداشتن محروم بوده و کیفیت عشق و محبت را تجربه نکرده اند.
- ۸- احساس حقارت در کودکی و نوجوانی اغلب احساس خودکشی را در ذهن شان می پروراند.

رابطین گرامی : با توجه به مجموعه اطلاعات ارائه شده، قادر خواهید بود با انجام اقدامات زیر، نقشی اساسی را در پیشگیری از خودکشی و کنترل آن در جامعه ایفا نمایید.

۱. توزیع بروشور و پمفلت‌های مربوط به برنامه پیشگیری از خودکشی
۲. شناسایی و آموزش افراد در معرض خطر اقدام به خودکشی
۳. شناسایی و آموزش افرادی که اقدام آنها منجر به فوت نشده است
۴. شناسایی و آموزش خانواده اقدام کنندگان به خودکشی

۶) خانواده گسترده

عناوین:

۱- تعریف خانواده گسترده.

۲- ویژگی ها

۳- مشکلات خانواده.

۴- راهکارهای حل مشکلات .

تعریف خانواده گسترده: خانواده گسترده خانواده ای است که براساس بستگی های نسبی و سببی استوار است و شامل خانواده ی اصلی به همراه پدر بزرگ مادر بزرگ، والدین و فرزندان می باشد.

سریال پدر سالار مثالی گویا از یک خانواده گسترده:

داستان فیلم درباره پدر میانسالی به نام «اسدالله» است. اسدالله خان پدری مهربان، خانواده دوست، دلسوز و در عین حال سخت گیر و پرصلابت است. به باور او همه پسرانش پس از ازدواج می بایست در خانه بسیار بزرگ او زندگی کنند. او چنین سیاستی را در مورد دو دخترش «مهری» و «زری» در پیش نگرفته و به همین جهت آنها دارای زندگی مستقلی هستند.

ماجرای اصلی فیلم از ازدواج آخرین فرزند او «ناصر» آغاز می شود. ناصر که با دخترعموی خود «آذر» وصلت کرده به ناچار باید همانند دو برادر بزرگ تر خود در خانه پدری زندگی کند. اما همسرش آذر که شاغل است و استقلال طلب، زندگی در خانه پدرشوهر را منطقی نمی داند و شروع یک زندگی کاملاً مستقل و به دور از دخالت های دیگران را طلب می کند. آذر به شدت پای این خواسته اش می ایستد و تحت هیچ عنوان از موضعش عقب نشینی نمی کند. از طرف دیگر اسدالله خان نیز موافقت با آذر را نوعی شکست و ضعف تعبیر نموده و از سوءاستفاده احتمالی فرزندان دیگرش در آینده نگران است و

لطفاً چنانچه این سریال را دیده اید نکات مثبت و منفی وجود خانواده های گسترده را در شرایط فعلی جامعه بحث نمایید.

ویژگی های خانواده گسترده

۱. خانواده ی گسترده فرزندان خود را پس از ازدواج در خود جای میدهد.
۲. آنها در یک خانه مشترک زندگی میکنند.
۳. پدر و مادر مرکز ثقل خانواده را تشکیل می دهند.
۴. اگر پدر و مادر به علت سن زیاد نتوانند وظایف سرپرستی را برعهده بگیرند پسر ارشد جای آنها را میگیرد.
۵. دایره همسرگزینی در این نوع خانواده ها محدود است.
۶. تصمیمات را اکثرا رئیس (پدر یا مادر) خانواده می گیرد.
۷. غالبا فرزندان شغل پدر را بر عهده می گیرند.
۸. اقتصاد مشترک اعضای خانواده: به این معنا که درآمد تولید و توزیع توسط هریک از اعضا برای کل اعضای خانواده صورت می گیرند.
۹. ازدواج براساس اتحاد خانوادگی صورت میگیرد (مثلا: ازدواج دخترعمو با پسرعمو)
۱۰. در این نوع خانواده تفاوت کودک و بزرگسال تنها در اندازه متفاوت اندامها و نیروی کمتر کودک خلاصه می شود.

چنانچه خانواده گسترده ای می شناسید کدامیک از ویژگی های گفته شده در بالا در خانواده مذکور دیده می شود؟

مشکلات این خانواده ها

طی تحقیقات به عمل آمده بر روی گروهی از این نوع خانواده ها، وجود مشکلات زیر در آن ها محتمل خواهد بود:

۱. مشکل تامین مسکن مناسب با خانواده گسترده

۲. عدم وجود ارتباط محبت آمیز

۳. ازدواج براساس اجبار

۴. مشکلات اقتصادی

۵. عدم تقویت حس مسئولیت در فرزندان

۶. ایجاد حس حسادت در بین فرزندان

۷. ارتباط نامناسب با کودکان

۸. احترام همسری بدلیل ترس

۹. عدم پیشرفت شغلی

راه کارهای پیشنهادی

با توجه به مطالعات انجام شده راهکارهای زیر بر حل این مشکلات توصیه می شود:

۱. سعی خانواده در تامین مسکن مناسب (ترجیحا ویلایی؛ که امکان حریم خصوصی گروه ها را بهتر تامین کند. در غیر این صورت استفاده از چندین واحد مستقل آپارتمانی در مجاورت هم)

۲. تفریح های خانوادگی، مسافرت دسته جمعی، تولد گرفتن برای اعضای خانواده، شب نشینی ها، درد و دل کردن با بزرگترها و ...

۳. در ازدواج با دختر و پسر صحبت شود ونظر آنها شرط اول قرار گیرد، در نظر گرفتن آینده زندگی فرزندان، استفاده کردن از مشاورین ازدواج و کلاسهای مخصوص ازدواج که در سطح شهر برگزار می شود و ...

۴. توجه به علایق شغلی فرزندان، استقلال مالی فرزندان، تقویت انگیزه اقتصادی و پس انداز مالی در خانواده.

۵. تقویت نقش مسئولیت پذیری در اعضای خانواده ، تقسیم بندی مسئولیتها، مشارکت در تصمیم گیری ها ، مستقل کردن فرزندان و ...

۶. کنترل رفتار خود و برخورد مناسب با تمام فرزندان، توجه کردن به تمام فرزندان به یک اندازه، استفاده از مشاوره های خانواده.

۷. باید از کودک انتظار رفتار کودکانه داشت، او را به عنوان یک عضو دلنشین خانواده پذیرفت، رفتار کودکانه او را پذیرفت و جوابی متناسب با سن و خصوصیات کودکانه او به این رفتار داد. کودک احتیاج به محبت پدری و مادری و اعضای خانواده دارد در غیر این صورت تکامل روانی او با مشکل روبرو می شود.

۸. باید به فرزندان اجازه داد که شغل را براساس علایقشان انتخاب کنند، تشویق به مهارتهای شغلی متناسب با نیازهای جامعه، نبود اجبار بر انتخاب شغل و ...

۷) خانواده فقیر

فقر یعنی کافی نبودن منابع مالی جهت تامین نیازهای اساسی زندگی مانند: غذا، سرپناه، لباس، حمل و نقل، مراقبت پزشکی و...

عناوین:

۱- انواع

۲- علل فقر

۳- مشکلات و آسیب های فقر

۴- راه کار های موثر

انواع فقر:

• فقر مالی

۱. فقر مطلق: ناتوانی فرد در کسب حداقل لوازم زندگی و برطرف کردن نیازهای اساسی خود مثل غذا

۲. فقر نسبی: فرد می تواند نیازهای اولیه خود را تامین کند اما به لحاظ سطح زندگی از سطح متوسط جامعه پایین تر است.

- فقر ذهنی:

گروهی، به رغم برخورداری از مواهب طبیعی بسیار، همواره خود را نیازمند می‌پندارند، دراندیشه افزایش دارایی خویش به سر می‌برند و از مشاهده ی مردم دارا تر درحسرت فرو می‌روند. آزمندی و حسد در جان این افراد ریشه دوانیده، آنها را از درون می‌پوساند.

- فقر فرهنگی:

از دیدگاه فرهنگی فقیر کسی است که آگاهیها و اطلاعات لازم را در هر زمینه ای که بتواند راهگشای زندگی او باشد فاقد بوده و نسبت به شاخص های فرهنگی بی اطلاع یا کم اطلاع است به گونه ای که توان بهینه کردن شرایط زندگی خود را پیدا نمی‌کند.

علل فقر

- ۱- فردی : تحصیلات پایین ، نداشتن مهارت ، اعتیاد ، بیماری و یا معلولیت ، سالمندی
- ۲- خانوادگی : جمعیت زیاد ، شغل نامناسب و درآمد ناچیز ، زنان بعنوان سرپرست
- ۳- اجتماعی : افزایش بیکاری و کاهش استخدام ، خشک سالی ، جنگ و بحران ، زلزله ، بی عدالتی و عدم برخورداری از حقوق اولیه انسانی، افزایش بی رویه قیمتها

مشکلات ناشی از فقر

- ۱- آثار اقتصادی :
از آن جا که فقر پدیده ای اقتصادی است، به طور طبیعی در حوزه ی اقتصاد آثاری ویران گر برجای می‌نهد. این پدیده چنانچه به موقع شناسایی و نابود نشود، چون غده ی سرطانی گسترش یافته، جامعه را فرا می‌گیرد و به مرگ اجتماع می‌انجامد؛ به تعبیر جامعه شناسان، فقر، فقر می‌زاید و به طور معمول فرزندان فقرا در محرومیت باقی می‌مانند.
- ۲- آثار خانوادگی :
➤ بیسوادی و مشکلات آموزشی

➤ سوء تغذیه : خانواده های فقیر تغذیه مناسبی ندارند و همین مسئله باعث افزایش بیماری ها و انگل ها در میان آنها می شود. سوء تغذیه بر قدرت بدنی و ذهنی فرد تاثیر گذاشته و بهره گیری از برنامه های تحصیلی و آموزشی را کاهش میدهد.

➤ فقر و بهداشت : جمعیت فقیر درصد بالایی از بیماری های مزمن ، میزان بالای مرگ و میر کودکان ، ناخوشی ، امید به زندگی کم را دارا هستند .

➤ فقر و کودکان : کودکان در خانواده های فقیر گرسنه ، بی امید و فاقد مراقبت بهداشتی اند. درصد کودکان فقیر ۲ برابر بزرگسالان می باشد. در اثر فقر احتمال بیماری های مزمن ، صدمات ، تروماهای منجر به مرگ ، عدم واکسیناسیون ، کم خونی فقر آهن، در کودکان بیشتر است .

➤ کودکان فقیر بیشتر؛ خستگی ، گیجی، سردرد، سرماخوردگی مکرر ، کاهش وزن ، ناتوانی در تمرکز و غیبت از مدرسه را تجربه می کنند .

➤ سالمندان و فقر : سالمندان فقیر بیشتر مبتلا به بیماری های مزمن و مرگ و میر بالا ، امید به زندگی کم و مسائل پیچیده بهداشتی می شوند.

۳- آثار اجتماعی :

مهم ترین اثر اجتماعی فقر که خود به آثار دیگر می انجامد، ضعف شخصیت تهیدستان است. فقیران، به سبب برخوردار نبودن از امکانات مادی و موقعیت اجتماعی، در جامعه مورد تحقیر قرار می گیرند. اگر حقی از آن ها پایمال شود، کسی گفتارشان را نمی پذیرد. بنابراین، قدرت دفاع از حق خود را از دست می دهند و نومید به انزوا روی می آورند. حضرت سجاد (ص)، با توجه به تأثیر فقر بر شخصیت انسان، چنین دعا می کرد:... خدایا، حیثیت مرا با تنگدستی پایمال نگردان.

این آثار در صحنه ی اجتماع بسیار خطرناکتر و ویران گرتر است. بخشی از این آثار، که به طور عمده زاییده ی عقده های روحی و تحقیرهای اجتماعی و سلب شخصیت تهیدستان شمرده می شود، عبارت است از: بالا رفتن آمار جرائم و بزهکاری حتی در میان کودکان و نوجوانان، طلاق، اعتیاد، فحشا، تکدی و ولگردی.

۱- آیا شما خانواده های فقیر در همسایگی و یا محله خود می شناسید ؟

۲. در صورت وجود خانواده های فقیر در محله شما، چه نوع اقداماتی برای حمایت از این خانواده ها انجام می شود؟ لطفا چند مورد مهم را ذکر کنید.

۲- چه نوع اقدامات دیگری در کمک کردن به این خانواده ها خالی است لطفا لیست نمایید؟

راه کارها

به طور خلاصه، عوامل فرهنگی و اجتماعی ایجاد کننده فقر فردی و اجتماعی عبارت است از:

۱. تنبلی و عدم استقامت در کار؛
۲. بی برنامه‌گی؛
۳. دیدگاه نادرست درباره ی دنیا و آخرت؛
۴. خودباختگی و عدم اعتماد به نفس؛
۵. ترویج گناه و فساد در جامعه؛
۶. اعتیاد و تکدی و اظهار فقر

مهم ترین گام در جهت زدودن این عوامل عبارت است از:

- انجام دادن کارهای فرهنگی و ارائه ی تعلیمات صحیح دینی به صورت کاربردی به وسیله ی متفکران
- تشویق مردم به کار و تلاش و توجه دادن آن ها به آثار دنیایی و اخروی.

- به تصویر کشیدن نتیجه ی تلاش افرادی که در سایه ی تلاش و استقامت به موفقیت های بزرگ دست یافته اند.
- یادآوری تمدن عظیم اسلامی، که در سایه ی به کار بستن آموزه های دینی تحقق یافت،
- زدودن روحیه ی تنبلی، نومیدی و خودباختگی در مردم.
- تقویت ابعاد معنوی جامعه و از بین بردن زمینه های گناه و اعتیاد و تبیین آثار مرگبار آن،
- فراهم کردن امکانات تفریحی و ورزشی و نیز علمی و آموزشی و تشویق جوانان
- برخورد با متکدیان حرفه یی، جمع آوری آن ها در اردوگاه ها، آموزش فرهنگی و حرفه یی آن ها و نیز ایجاد امکانات شغلی

درمان ضربتی فقر در ۳ مرحله انجام میگیرد :

گام نخست: شناسایی این گروه از خانواده است : برای مثال می توان از پایگاه های مطمئن چون مساجد محل در شناسایی چنین افرادی استفاده کرد.

گام دوم: تأمین بودجه ی طرح است : برای تأمین بودجه، سه راه وجود دارد: الف) دولت؛ ب) وجوه شرعی مانند خمس و زکات و.....ج) کمک های مردمی.

بی تردید مجالس مذهبی، صدا و سیما و مطبوعات در بالا بردن میزان کمک های مردمی نقش موثر دارند.

گام سوم: رساندن وجوه به تهی دستان شناسایی شده از راه مناسب و به صورت محلی است

لطفاً با توجه به آگاهی از علل، ابعاد، آثار و راه کار های ارائه شده در مورد فقر چنانچه خانواده های فقیری در محل سکونت شما وجود دارند در مورد تعداد، مشکلات آنان و راه کار های عملی و عزت مندانه رفع یا کاهش مشکلات آنان از طریق گروه های محلی و امکانات موجود در منطقه در گروه بحث نمایید و راهکار های اجرایی به مسئولین مربوطه ارائه دهید.

۸) خانواده دارای فرزند نوجوان

عناوین مورد بحث:

- تعریف و نیاز های نوجوانی
- ویژگی های خانواده ای که عضو نوجوان دارد

- وظایف خانواده
- مشکلات و راهکارهایی برای کاهش آن ها
- آنچه باید والدین در این نوع خانواده ها بدانند

تعریف: نوجوانی دوره انتقال از کودکی به بزرگسالی است تقریباً از ۱۱ سالگی شروع می شود و تا ۱۸ سالگی ادامه می یابد، خانواده ای که حداقل یک عضو آن نوجوان باشد را خانواده با فرد نوجوان می گویند.

نیازهای نوجوانان: شناخت نیازهای نوجوان، برای برخورد مناسب با او لازم است و والدین را به برقراری ارتباط بهتر با نوجوان شان یاری می کند. این نیازها شامل موارد زیر است :

- استقلال، آزادی، عزت نفس و معنویت
- امنیت خاطر و حمایت والدین
- کسب هویت فردی مورد علاقه خود
- مهم و ارزشمند واقع شدن
- مورد تحسین دیگران واقع شدن
- کسب هویت فردی مورد علاقه خود

ویژگی های خانواده ای که عضو نوجوان دارد

- ۱- نقش و موقعیت های اعضای خانواده شامل: پدر، مادر، همسر، دختر، پسر، خواهر و برادر می باشد.
- ۲- نوجوان سعی در عدم وابستگی به خانواده و ارتباط بیشتر با همسالان دارد.
- ۳- دوره ای مشکل آفرین برای والدین است.
- ۴- معمولاً دیگر فرزندان در سن مدرسه هستند.
- ۵- هدف کلی این خانواده انتقال مسئولیتها به نوجوان و در نظر گرفتن آزادی نیز در حد متعادل برای وی می باشد.

وظایف خانواده

۱- متعادل نمودن آزادیها توام با واگذاری مسئولیت به نوجوان

۲- ارتباط مناسب بین والدین و نیز میان والدین و فرزندان

۳- داشتن استدلال منطقی در برابر نیازها و مشکلات نوجوان

۴- پرداختن به بهداشت نوجوانان

مشکلات خانواده با نوجوان

۱- عدم توانایی والدین در بحث و در میان گذاردن مسائلی چون مسائل جنسی

۲- عدم پذیرش محدودیت ها و توانایی های نوجوان توسط والدین

۳- عدم وجود ارتباط بر مبنای اعتماد بین والدین و نوجوان

راهکارهایی برای کاهش مشکلات

۱-۱. یاری کردن فرزند جهت تصمیم گیری:

* دادن حق تصمیم گیری به نوجوان

* آوردن دلایل درست و منطقی برای رد تصمیم نادرست او

* توجه به خواسته ها و علایق فرزند که در سن نوجوانی است.

۲-۲. پذیرش آزادی نوجوان بدون طرد کردن او:

* کنترل مناسب روابط نوجوان در محیط بیرون

* آگاه بودن به این مسئله که نوجوان به آزادی و ارتباط با دوستان و همکلاسان نیاز دارد.

* آموزش دوستیابی و طرح ویژگیهای دوست خوب برای نوجوان

۳-۳. حفظ ارتباطات باز میان والدین و فرزند نوجوان:

* برقراری ارتباط نوجوان بر مبنای محبت

❖ ایجاد ارتباط مناسب به گونه ای که نوجوان بدون ترس و اعتماد کامل با والدین مشکلاتش را در میان بگذارد.

آنچه باید والدین در این نوع خانواده ها بدانند

❖ افکار و احساسات خود را با افکار و احساسات کودکان و نوجوانان همسو و منطبق کنند.

❖ نباید تظاهر به دانایی بیش از اندازه نمایند زیرا نوجوانان از این مورد گریزانند.

❖ باید متناسب با سن و سال نوجوانان با او برخورد کنند نه مانند دوره کودکی او.

❖ از تحقیر، سرزنش و مقایسه نوجوان با دیگران جدا خودداری کنند.

❖ والدین باید مطمئن باشند که پرخاشگری، حساسیت و لجابت نوجوان حالتی زودگذر دارد و در این مواقع باید صبر و حوصله داشته باشند.

به یاد داشته باشید بهترین برخورد با نوجوان، ضمن دوستی و صمیمیت با او، منطقی صحبت کردن با استدلال های منطقی است.

۹) خانواده با نامادری و ناپدری

عناوین مورد بحث:

۱- تعریف خانواده با نامادری و ناپدری

۲- ویژگی ها و مشکلات

۳- راه کارهای کاهش یا رفع مشکلات

۴- سنجش وضعیت خانواده

خانواده هایی که به دلیل ازدواج مجدد والدین تشکیل می شوند و ممکن است علاوه بر فرزندان متعلق به پدر یا مادر، فرزند خوانده نیز در آن وجود داشته باشد به خانواده با نامادری و ناپدری گفته می شود .

بحث عمومی:

۱- آیا در مرحله تحت نظارت شما خانواده ای را می شناسید که نامادری یا ناپدری داشته باشد یا فرزندخواندگی پذیرفته باشند؟

۲- در این صورت آیا از مشکلات این نوع خانواده ها مطلع هستید و چطور می توان به آن ها کمک کرد؟

۳- به چه دلیل تعداد خانواده هایی که با نامادری یا ناپدری زندگی می کنند رو به افزایش است؟

لطفا در این زمینه در گروه بحث نمایید و نتایج مهم را در زیر یادداشت کنید:

ویژگی ها و مشکلات مربوط به این نوع خانواده ها

۱- اعضا به طور متقابل از هم حمایت نمی کنند و نسبت به هم تعهد ندارند.

۲- والدین برای پرورش، محافظت و اجتماعی شدن فرزندان، رهبری موثری ندارند.

۳- ارتباطات بین افراد خانواده با قوانین و توقعات روشن و تعاملات لذت بخش همراه نیست.

۴- حل مسائل و رفع تضادها و اختلاف ها به نحو موثری صورت نمی گیرد.

۵- استرس و اضطراب بالا دارند.

۶- افت تحصیلی در فرزندان مشاهده می شود.

۷- بهداشت روانی پایین دارند. به ویژه افسردگی

۸- پرخاشگری بالا وجود دارد.

۹- وجود ظرفیت کمتر برای سازگاری با عدم حضور یکی از والدین

۱۰- عدم پیوند عاطفی با فرزندان

۱۱- عدم اطلاع و وجود تعارض درمورد نقش ها و وظایف مورد انتظار در خانواده

۱۲- عدم وجود وحدت و یکپارچگی در خانواده که عوامل زیر در آن نقش دارند :

الف) نیاز مند بودن به زمان مناسب (که حداقل ۲ سال طول می کشد)

ب) نوع خانواده

ج) جنس و سن فرزندان

۱۳- برقراری نظم و کنترل رفتار فرزندان:

که باتوجه به تفاوت نوع روابط (گرم و صمیمی) بین اعضا در این خانواده با سایر خانواده ها این امر با دشواری هایی رو به رو است که می تواند علل زیر در این موضوع دخیل باشد:

- وجود مشکلات مالی
- تمرکز ذهنی پایین
- عدم سازگاری
- رقابت درجهت کسب محبت از والدین تنی
- مشکلات روان شناختی و رفتاری
- احتمال سوء استفاده جنسی از کودکان دارای ناپدری
- تنبیه بدنی ازسوی والد ناتنی

باتوجه به انتظارات جامعه از چنین والدینی برای عمل کردن شبیه پدریا مادر واقعی و بالعکس این افراد گاهها دچار تردید و تضاد درانجام وظایف خود نسبت به فرزندان می شوند.

مشکلات این نوع خانواده ها در رابطه با فرزندان ناتنی

۱- بزرگترین مشکل این کودکان از نظر انجمن حمایت از حقوق کودکان مشکل هویت و شکل گیری آن است.

۲- نگرانی از مطلع شدن اطرافیان از ناتنی بودن آنان

۳- نگرانی مداوم از مطلع شدن فرزندخوانده و تردید در بیان حقیقت به کودک

۴- محرم شدن با او

۵- ایجاد مشکلات عدیده در وظایف و نقش های فرزند خوانده ها به دنبال ازدواج با والدین ناتنی

۶- کودکان فرزند خوانده وقتی بزرگ شوند به دنبال والدین اصلی شان خواهند رفت.

بهترین سن برای گفتن حقیقت به فرزندخوانده :

بهترین زمان برای بیان این واقعیت بین سن حدود ۷ سال تا قبل از فرا رسیدن بلوغ است زیرا وقتی فرد در سن بلوغ قرار گرفت با انواع بحران ها دست و پنجه نرم می کند که بازگویی این موضوع نه تنها دردی دوا نمی کند بلکه اضطراب و بحرانی جدید را به فرد می افزاید.

راه کارهای کاهش یا رفع مشکلات :

۱- ابراز مهر و محبت بدون توقع

۲- شرکت در کلاس های مشاوره به صورت خانوادگی

۳- درک همدلانه (خودت را جای او بگذار)

۴- به بچه ها اجازه بدهید در مورد والد تنی شان صحبت کنند.

۵- آماده سازی فرزندان (از جهت پذیرش فرد دیگری در کنار خود...) قبل از شروع زندگی مجدد

۶- باید محدودیت های خود را بپذیرید و بدانید که شاید هرگز نتوانید جای پدر و مادر اصلی بچه ها را پر کنید.

۷- توجه و تاکید بیشتر بر موفقیت های تحصیلی

۸- ایجاد کانون گرم و صمیمی (از طریق احترام گذاشتن، اجازه صحبت به اعضای خانواده را دادن)

۹- در گذشته زندگی نکنید و قبول کنید زندگی جدیدی را شروع کرده اید.

۱۰- از جانبداری آشکار از فرزند خود در مقابل فرزندخوانده تان خودداری کنید.

۱۱- ایجاد سازگاری در خانواده علی رغم شرایط و تفاوت های موجود در اعضا به ویژه فرزند خوانده ها

۱۲- آن ها را حمایت کنید. (از نظر عاطفی، اقتصادی، معنوی...)

۱۳- به او بگویید که ما تو را پذیرفته ایم و وجود تو برای ما عزیز است .

۱۴- عدم وجود تبعیض بین کودک با فرزند واقعی

راه های کمک به این نوع خانواده ها

در صورت وجود چنین خانواده هایی در محله شما، سعی نمایید با توجه به اصول زیر استفاده از مطالب ارائه شده این خانواده ها را در جهت بهبود شرایط شان کمک نمایید.

۱- شناسایی خانواده هایی که دارای نامادری یا ناپدری اند.

۲- برقراری ارتباط با خانواده های مربوطه از طریق:

الف) دعوت از والدین و طرح ویژگی و مشکلات احتمالی چنین خانواده هایی با آنان

ب) ارائه جزوه های آموزشی مورد نیاز

ج) تعیین زمان و مکان مناسب جهت مشاوره موردی با این خانواده ها

۳) انجام بررسی ها و ارزیابی های لازم در خصوص موثر بودن اقدامات انجام شده

۴) در صورت نیاز ارجاع به کارشناسان

۵) شناسایی و معرفی مراکز حمایتی موجود در جامعه در صورت نیاز خانواده ها

۶) انجام سایر اقدامات بر حسب شرایط خاص خانواده

با پاسخ گویی به سوالات زیر می توان وضعیت را در این نوع خانواده مورد سنجش قرار داد

عناوین سوالات			بلی	خیر
ابراز مهر و محبت بدون توقع				
شرکت در کلاس های مشاوره به صورت خانوادگی				
درک همدلانه فرزندان				
آماده سازی فرزندان قبل از شروع زندگی مجدد				

		پذیرش محدودیت های موجود
		توجه لازم به پیشرفت تحصیلی فرزندان
		ایجاد کانون گرم وصمیمی
		زندگی نکردن در گذشته و پذیرش زندگی جدید
		خود داری از جانبداری آشکار از فرزند خود درمقابل فرزندخوانده
		ایجاد سازگاری در خانواده
		عدم وجود تبعیض بین فرزندان

از آنجا که انواع دیگری از خانواده آسیب پذیر وجود دارد که به دلیل اهمیت و تعداد شان در جامعه، در کتابهای مستقل مورد بررسی همه جانبه و جامع قرار گرفته اند، لذا در ادامه ، وضعیت این خانواده ها به صورت اجمالی مورد بحث قرار گرفته است. لطفا در صورت نیاز به اطلاعات بیشتر درخصوص این خانواده ها به کتاب تخصصی مربوطه مراجعه فرمایید.

۱۰) خانواده مطلقه

طلاق از نظر لغوی به معنای رهاشدن است. رهاشدن از قید نکاح و زناشویی و مفهوم اجتماعی آن پایان دادن به زندگی زناشویی است.

عوامل فردی طلاق

عوامل اجتماعی طلاق

- ☐ نازایی - بیماری - خیانت
- ☐ سن ازدواج - ازدواج اجباری
- ☐ اعتیاد - محکومیت درازمدت
- ☐ عدم تفاهم - ناسازگاری جنسی
- ☐ بیکاری - مشکلات مالی
- ☐ انتظارات غیرواقعی
- ☐ عشق ظاهری (هوی و هوس)

- ☐ توسعه شهرنشینی
- ☐ صنعتی شدن
- ☐ افزایش خانواده های هسته ایی
- ☐ بیکاری و فقر اقتصادی
- ☐ اشتغالات ذهنی بالا
- ☐ کم رنگ شدن ارزش اخلاقی و مذهبی
- ☐ منابع خارجی استرس زا

پیامدهای طلاق : مشکلات اقتصادی - درگیری های عاطفی - مشکلات سلامت روانی - مشکلات اجتماعی

اثرات طلاق

۱- **اثر روی والدین :** طلاق مردان را افرادی غیرمتعهد بارمی آورد و برای زنان به ویژه آن هایی که پناهگاهی ندرند وفقداستقلال مالی اند خطرناک می باشد و راه را برای انحراف باز می کند. طلاق احتمال مرگ زودرس را دربین دو جنس افزایش می دهد.

۲- **اثر روی کودکان:** عدم تعادل در همانندسازی کودکان و بزهکاری های نوجوانان اغلب درنتیجه جدایی پدرومادر است. واکنش های کودکان پس از جدایی به ۲ دسته تقسیم می شود:

- واکنش های فوری و کوتاه مدت: ناراحتی و نگرانی های گوناگون مانند: احساس خشم، ترس، افسردگی
- واکنش های بلندمدت : به صورت بدبینی نسبت به زندگی زناشویی، بی کفایتی ، مشکلات رفتاری و تاخیر در مراحل تکامل

۳- اثر روی جامعه : احساس ناامنی، نداشتن تکیه گاه اجتماعی ناشی از کاهش درآمد، مشکلات تامین زندگی مادی و از دست دادن سرمایه های معنوی، کاهش اعتماد به نفس، برچسب بیوه بودن

پیشنهادهای و تدابیر

- (۱) از تکنیک های مددکاری استفاده شود
- (۲) دادگاه در طلاق نقش سازنده داشته باشد
- (۳) محدود کردن سطح توقعات
- (۴) وجود فرزند در خانه می تواند عامل موثری در حفظ روابط حسنه باشد.
- (۵) مدیریت مناسب احساسات منفی
- (۶) تقویت اعتقادات مذهبی
- (۷) هرگز نقاط ضعف همسران را به رخ نکشید ، عیب جویی نکنید و نکات مثبت را یادآوری کنید.

(۱۱) خانواده جوان

تعریف : خانواده ای که به تازگی از طریق ازدواج تشکیل شده است.

ویژگیهای این خانواده:

پس از ازدواج فعالیت اصلی زن و شوهر، آماده شدن برای داشتن یک زندگی جدید با یکدیگر است. در واقع نقش افراد تغییر کرده و همراه با این زندگی کردن فرا گرفته می شود زوجین نیازهای یکدیگر را برآورده می کنند، و در بعضی از امور با توافق یکدیگر قوانینی وضع می کنند مثلاً برای خوردن، خوابیدن، گردش، تفریح و ...

وظایف خانواده

(۱) فراهم کردن محیط رضایت بخش دوجانبه از طریق:

- (۱-۱) تامین نیازهای جنسی و روانی یکدیگر
- (۲-۱) مهرورزی و محبت کردن زوجین نسبت به همدیگر
- (۳-۱) اجتناب از سوءظن های بی مورد
- (۴-۱) عمق بخشیدن به احساس عشق و علاقه
- (۵-۱) احترام، تکریم و تمجید و تعریف یکدیگر
- (۶-۱) داشتن زندگی بر پایه صداقت، فداکاری و گذشت
- (۷-۱) پرهیز از تندخویی، بد زبانی و سرسنگین بودن با یکدیگر

(۲) تنظیم خانواده :

که توجه به موارد زیر را در بر می گیرد:

- (۱-۲) زمان تولد بچه ها با سن والدین تطبیق پیدا کند (بارداری برای خانم های کمتر از ۱۸ سال و بالای ۳۵ سال خیلی توصیه نمی گردد).
- (۲-۲) فواصل زمانی مناسب بین حاملگی ها تنظیم شود (فاصله حاملگی ها ۳-۴ سال می باشد).
- (۳-۲) از حاملگی های ناخواسته جلوگیری و میزان سقط کاهش یابد.
- (۴-۲) کاستن از عوارض حاملگی و زایمان جهت کاهش مرگ و میر مادران و نوزادان
- (۵-۲) فرزند دار شدن طبق برنامه و به دلخواه خود
- (۶-۲) کاهش سوءتغذیه در کودکان از طریق فاصله گذاری مناسب بین حاملگی ها

(۳) تقویت و گسترش ارتباط با اقوام و خویشاوندان:

- (۱-۳) در کاهش فشارهای روانی از طریق درد و دل کردن و نیز مساعدت گرفتن از آنان اثر دارد.
- (۲-۳) رعایت انصاف و عدالت در برخورد با خانواده های زوجین ضرورت دارد
- (۳-۳) جهت تحکیم روابط خانوادگی و افزایش دوستی و محبت بین خویشان و اقوام برنامه ریزی شود.
- (۴-۳) بر اساس آموزه های دینی پیوند بیشتر با خویشاوندان سبب فراوانی نعمت و محبوبیت نزد خداوند می گردد.

(۴) درک متقابل و احترام نسبت به هم از طریق:

۴-۱) اظهار لفظی و عملی محبت

۴-۲) غمخوار و کمک حال واقعی هم بودن

۴-۳) شناخت علایق و سلايق يکديگر

۴-۴) تشکر و سپاسگزاری از هم برای احترام هرچه بیشتر

۵) برآورده کردن نیازهای اساسی يکديگر (روانی، جسمی، جنسی) از طريق:

۵-۱) سعی در تامین رضایت در ارضای غریزه ی جنسی يکديگر

۵-۲) آراستگی ظاهری و باطنی

۵-۳) ایجاد محیطی ساکت و آرام برای آرامش بخشیدن روانی و...

۵-۴) توجه به احساسات و روحیات طرف مقابل

۶) تقسیم کار با احساس رضایت دو طرف از طريق:

۶-۱) کنار گذاشتن کلیشه های جنسیتی (شستن کار مردها نیست یا جارو زدن کار زنانه ای است و...)

۶-۲) برنامه ریزی و طبقه بندی وظایف

۶-۳) مشارکت در انجام کارها و کمک به يکديگر

۶-۴) زمینه سازی برای موفقیت در کارها

۶-۵) ایجاد روحیه و انگیزه لازم در طرفین برای پیشرفت بهتر کارها

اهمیت برقراری ارتباط با خانواده همسر

وقتی دو نفر باهم ازدواج میکنند در واقع گستره وسیعی از ارتباطات اجتماعی را تشکیل میدهد در این میان رابطه عروس با خانواده شوهر و مرد با خانواده زن در فرهنگ ما از اهمیت ویژه ای برخوردار است. امام باقر میفرمایند: بهترین چیزی که به وسیله آن میتوان به خدا و رسولش متوسل شد عبارت است از: صله رحم و دید و بازدید با بستگان که باعث میشود ثروت زیاد شده و بر عمر انسان اضافه شود.

ناتان آکرمن که او را پدر خانواده درمانی نامیده اند می گوید: خانواده از طریق شرکت در مراسم، مناسک، جشنها و سوگواریها به سلامت روانی خود کمک میکند که به آن شفا بخشندگی خانوادگی میگویند و قطعاً خانواده هایی میتوانند از آن بهره بگیرند که اهل ارتباط با بستگان و خویشاوندان خویش باشند.

مشکلات رایج زوج های جوان

راهکارهایی برای حل مشکلات

۱- مسئولیت ناپذیری: مشکلی رایج در اوایل ازدواج است. در مقابل سرزنش کردن حمایت کردن وجود دارد. وقتی زن یا مردی در زندگی زنشویی اشتباه کوچکی داشته باشد و به جای سرزنش شدن مورد حمایت همسرش قرار گیرد به این معنی نیست که دارد از رفتار او دفاع میکند بلکه از شخصیت طرف مقابل دفاع میکند و این باعث میشود که فرد رفتار اشتباهش را تکرار نکند و مسئولیت پذیر شود.

۲- مشکلات ارتباطی: در این مشکل مهمترین رکن عدم احترام زن و شوهر به یکدیگر، عدم رعایت حریم زن و شوهر نسبت به هم است که به دلیل عدم شناخت این دو در اوایل زندگی مشترک است. یک ارتباط زمانی سالم می شود که افراد در مقابل یکدیگر بتوانند به اظهار نظر صریح و مشخصی نسبت به یکدیگر برسند و یک پاسخ منطقی و مناسبی به هر محرکی در رفتار

دو طرف دیده شود. به عبارت دیگر مشکلات ارتباطی به آن شناخت های غلط از یکدیگر مانند سوء تردید، سوء برداشت، سوء تفاهم بر می گردد .

۳- مشکلات خانوادگی: راه حل این مشکل این است که پدر مادرهای دو طرف میزان ارتباطشان را با یکدیگر نزدیک کرده و بر اساس شرایط خاصی که شامل احترام متقابل است نیازهای زوج جوان را حل و فصل کنند.

۴- مشکلات جنسی: خیلی از دختر و پسرهایی که در خانواده های مذهبی بزرگ شدند از مسائل جنسی اطلاع کافی ندارند که آموزش مسائل جنسی در دوران عقد برای این زوجین ضروری است بعضی مسائل جنسی را مسائل زشت و پلید و خارج از حیطه ی انسانی میدانند که باید ابتدا این نگرش را تغییر داد و بعد رفتار غلط را تصحیح کرد.

۵- مشکلات فردی و شخصیتی: به شخصیت دو نفر باز میگردد شخصیت ها مجموعه گرایش ها، باورها و ارزش هاست این سه بخش در حقیقت می تواند شخصیت هر انسانی را نشان دهد پس اینها در افراد متفاوت است. لذا اگر زوج های جوان بدانند که تفاوت های فردی را باید مورد توجه قرار دهند مشکلاتشان رفع میشود.

۱۲) خانواده با مشکلات فراوان

همانگونه که می دانیم در جامعه ممکن است خانواده هایی وجود داشته باشد که بنا به دلایل اقتصادی اجتماعی فرهنگی ارتباطی و ... همزمان با چند مشکل و آسیب مواجه باشد و لذا چنین خانواده هایی از جهت انجام امور روزمره و نیز پیگیری اهداف بلندمدت ممکن است با چالش هایی مواجه باشند که در این بخش ضمن برشمردن انواع مشکلاتی که احتمال دارد هم زمان در این خانواده ها وجود داشته باشد، به راهکارهایی اساسی و مهم کاهش ان ها اشاره خواهد شد

ممکن است در این خانواده ها، دو و یا بیشتر از مشکلات و آسیب های زیر هم زمان وجود داشته باشد

۱- تک سرپرست بودن

۲- خانواده با ناپدری و نامادری

۳- والدین شاغل

۴. گسترده بودن خانواده

۵. وجود فرزندخوانده

۶. وجود فرد معلول

۷. سابقه خودکشی در خانواده

۸. جوان بودن خانواده (تازه تشکیل)

۹. وجود فرد بزهکار

۱۰. طلاق در خانواده

۱۱. عدم آگاهی از نقش در خانواده

۱۲. دارای عضو نوجوان

۱۳. فرد معتاد در خانواده

۱۴. فقر در خانواده

۱۵.

مراحل حل مشکل در این خانواده ها:

۱- شناسایی مشکلات و پذیرش واقع بینانه آن ها

۲- اولویت بندی مشکلات و اقدام لازم نسبت به کاهش و یا رفع مشکلات مهم تر

۳- هدف گذاری مناسب و و ایجاد انگیزه لازم در خود و خانواده

۴- انتخاب زمان مناسب و تصمیم گیری صحیح برای حل مشکل

۵- استفاده از نظرات و راه کار های کارشناسان و مشاوران خانواده

۶- برای هر مشکل حتما یک راه حل پیدا کنید

منابع و مآخذ:

- ۱- جدید میلانی، مریم و همکاران، پرستاری بهداشت جامعه ۱ و ۲، چاپ سوم (۱۳۸۶): انتشار ۲-موسسه اندیشه رفیع، فصول ۶، ۱۴، ۱۳، ۱۲ صفحات (۲۷۹-۳۸۱) (۲۶۳-۲۷۰) (۲۰۸-۲۱۱)
- ۳- ماهیار، آذر و همکاران، خود کشی، انتشارات ارجمند، چاپ دوم (۱۳۸۹)، فصل ۱۲ و ۱۳، صفحه (۲۰۹-۱۹۰)
- ۴- ایلدر آبادی، اسحاق، د رسنامه پرستاری بهداشت جامعه، چاپ پنجم (۱۳۹۲)، ویراست دوم، انتشار جامعه نگر، فصول ۲۷ و ۲۶، ۲۳، ۲۲ صفحه (۲۷۶-۲۸۲) (۲۷۴-۲۶۹/۲۴۵-۲۴۳)
- ۵- جمعی از نویسندگان، دانش خانواده و جمعیت، چاپ پنجم، انتشار ۹۳ فصل ۵، صفحات (۹۶-۶۸)
- ۶- یکتا مرام، سید علی محمد و همکاران، چگونگی تعامل با افراد معلول، چاپ اول (۱۳۸۸)، ناشر اداره کل روابط عمومی سازمان بهزیستی کشور، صفحات (۱۰، ۱۱، ۱۲)
- ۷- حسینی، سید وحیده و همکاران، پرستاری بهداشت جامعه (۲) لانگستر- انتشارات جامع نگر (۱۳۸۸)، فصل ۱۱ و ۳۱
- ۸- بهنودی زهرا، بهداشت و مدیریت خانواده، نشر و تبلیغات بشری (۱۳۸۱)، فصول ۵، ۴، ۳، ۲
- ۹- حسینی، میمنت، حسینی زاده، کاملیا، پرستاری بهداشت خانواده، نشر و تبلیغ بشری (۱۳۸۳)، فصل (۷)
- ۱۰- زنور، هادی بهروز، فقر و نابرابری درآمد. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی. سال چهارم. ۱۳۸۴ شماره ۱۷
- ۱۱- راغفر، حسین، فقر و ساختار قدرت در ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی- سال چهارم، ۱۳۸۴، شماره ۱۷

۱۲- قاسمیان، سعید، کاهش فقر در ایران، چالش‌ها و افق‌ها، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، ۱۳۸۴، شماره ۱۸

۱۳- بانک جهانی، فقر در ایران. مترجم صابر شیبانی و منیره السادات کرد ستانچی، ۲۰۰۳

۱۴- سازمان برنامه و بودجه، گزارش طرح فقر زدایی در کشور جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۷۵

۱۵- عظیمی، حسین، مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران. تهران: نشرنی. ۱۳۷۱

۱۶- تکنیکسون، رفتال و دیگران، زمینه‌ی روانشناسی هلیگارد. مترجمان محمد تقی براهنی و دیگران. تهران. رشد. ۱۳۸۵

۱۷- اسلامی، محمد تقی و دیگران، اخلاق کاربردی. قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۶

۱۸- خیری، یوسف، اشتغال زنان و پیامدها، فصلنامه‌ی بانوان شیعه. ۱۳۸۵، ش ۹ ص. ۱۸۵-۱۶۱

۱۹- فلسفی، محمد تقی، کودک از نظر وراثت و تربیت. تهران، دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷

۲۰- کلاین برگ، اتو، روانشناسی اجتماعی، ترجمه‌ی علی محمد کاردان. تهران. اندیشه، ۱۳۶۸

۲۱- میر خانی، عزت السادات، رویکردی نوین در روابط خانواده. تهران سفیر صبح، ۱۳۸۰

۲۲- شریفی، احمد حسین، آیین زندگی، قم-دفتر نشر معارف، ۱۳۸۷

۲۳- هدایت، کنکاشی حول مسئله اشتغال زنان. ماهنامه‌ی تحلیل ویژه هادیان سیاسی بسیج هدایت. سال ۴. شماره‌ی ۱۳۸۳، ۴۵

۲۴- شفیع آبادی، عبدالله، مقدمات راهنمایی و مشاوره تهران، رشد. ۱۳۸۷

۲۵- مجتهد زاده فاطمه السادات ، نیسی عبدالکاسم ، مقایسه اضطراب ، افسردگی ، پرخاشگری و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دارای ناپدیری - نامادری و پدر و مادر واقعی شهرستان اهواز ، نشریه: روان شناسی اجتماعی ، شماره : بهار ۱۳۸۷ ، دوره: ۲ شماره: ۶ صفحه: ۷-۱۷

۲۶- خضرتاج رسول ، خانجانی زینب ، میرنسب میرمحمود ، محمد امینی زرار ، بررسی رابطه سلامت عمومی و ازدواج مجدد مادران شاهد با اختلالات روانی دانشجویان شاهد ، نشریه: زن و مطالعات خانواده ، شماره: تابستان ۱۳۸۸ دوره: ۱ شماره: ۴ صفحه: ۶۳-۸۰

۲۷- علی اکبری فاطمه ، توکل خسرو ، بررسی تجارب روانی خانواده های دارای فرزند خوانده ، نشریه: تحقیقات علوم رفتاری شماره: ۱۳۸۹ ، دوره: ۸ ، شماره: ۲ ، صفحه: ۱۲۵-۱۳۲

۲۸- وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی ، اداره سلامت روان ، دستورالعمل اجرایی ، برنامه کشوری پیشگیری از خودکشی